

SAIMAAN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi AMK

Esa Auvinen, Sanna Kahari, Johanna Kilpeläinen

Ihmiskauppa ja uhrin tunnistaminen

Opinnäytetyö 2010

TIIVISTELMÄ

Auvinen, Esa; Kahari, Sanna; Kilpeläinen, Johanna
Ihmiskauppa ja uhrin tunnistaminen, 61 sivua, 3 liitettä
Saimaan ammattikorkeakoulu, Lappeenranta
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö 2010
Ohjaajat: lehtori Helena Rautiainen, sosiaalityöntekijä Emilia Reijonen
Joutsenon vastaanottokeskus

Opinnäytetyön aiheena on ihmiskauppa ja uhrin tunnistaminen. Työn tarkoituksena oli selvittää ihmiskauppaan ja uhrin tunnistamiseen liittyvää tilannetta Suomessa sekä tuottaa sosiaalialalle tietoa ihmiskaupasta. Aihealue on Suomessa melko uusi, ja tämän vuoksi viranomaisien ja sosiaalialan toimijoiden keskuudessa on tarvetta selvitystyölle ja tietomateriaalin jäsentämiselle sellaiseen muotoon, joka hyödyntää ihmiskaupan vastaista käytännön toimintaa.

Opinnäytetyömme teoriaosuudessa käsitellään ihmiskauppaa ja uhrin auttamiseen liittyviä tekijöitä kansainvälisistä ja lainsäädännöllisistä näkökulmista. Siinä kuvataan myös ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää, uhriutumisen prosessia ja kuntouttamisen mahdollisuuksia.

Viranomaisille ja sosiaalialan toimijoille tehdyissä haastatteluissa teemakysymykset ovat muodostaneet haastattelujen rakenteen. Haastattelunäkökulmien ja teoreettisen tiedon välisen vertailun kautta on pyritty löytämään vastauksia siihen, mikä on ihmiskaupan ja uhrin tunnistamisen tilanne Suomessa ja miten aihealueen tietoisuutta voidaan kehittää sosiaalialalla.

Haastatteluista selviää, että ihmiskaupan vastainen työ on Suomessa vasta aluillaan ja lisää tietoa aiheesta tarvitaan kaikilla sektoreilla moniammatillisen työn kehittämiseksi ja ihmiskaupan uhrien auttamiseksi. Lainsäädäntö ja sen kehittäminen nousi haastatteluissa tärkeäksi osa-alueeksi. Selvitysaiheena jatkossa voisi olla vuoteen 2015 mennessä selvittää ihmiskaupan sen hetkinen tilanne Suomessa sekä tietoisuus aiheesta sosiaali- ja terveysalalla.

Asiasanat: ihmiskauppa, ihmiskaupan kaltainen rikollisuus, ihmiskaupan uhri, auttamisjärjestelmä

ABSTRACT

Esa Auvinen, Sanna Kahari, Johanna Kilpeläinen
Trafficking in Human Beings and Identification of Victims in Human Trafficking,
61 pages, 3 appendices
Saimaa University of Applied Sciences, Lappeenranta
Health Care and Social Services, Degree Programme in Social Services
Bachelor's Thesis 2010
Instructors: Senior Lecturer Helena Rautiainen, Social Worker Emilia Reijonen
of the Joutseno Refugee Reception Center

The subject of this thesis is trafficking in human beings and identification of victims in human trafficking. The aim of the study is to analyze the current situation of human trafficking and identification of victims in Finland and to provide information regarding the subject for the social services sector. The whole issue being relatively new in Finland, there is a need among authorities and social services professionals for articulated information that benefits operational measures taken against human trafficking.

The theoretical framework of the study focuses on human trafficking and identification of victims in human trafficking from international and jurisdictional perspectives. In this first section, the system of victim assistance, process of victimization, and possibilities of rehabilitation are also addressed.

In the empiric section of the study, thematic questions give structure to the interviews that were arranged with authorities and social sector professionals. By comparing theoretical and empiric data, the current situation of human trafficking and identification of victims in Finland is displayed. Furthermore, the need of improving awareness and understanding of the issues among social services sector must be addressed.

The interviews reveal that combating human trafficking is only in its early stages in Finland. In order to further develop cross professional cooperation and assist victims of human trafficking, more information about the phenomenon is needed in multiple sectors. Also, legislation and development of legislation proved to be an important theme among interviewees. Further research should be done to analyse the situation of human trafficking in Finland and awareness of the phenomenon among social sector professionals by 2015.

Key words: Human Trafficking, victims of human trafficking, assistance system for victims of human trafficking

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 IHMISKAUPAN MÄÄRITTELYÄ	6
2.1 Ihmiskaupan määrittely kansainvälisissä sopimuksissa	9
2.2 Ihmiskaupan kaltainen rikollisuus	11
2.3 Ihmiskauppa globaalina ilmiönä	15
2.4 Ihmiskauppa Suomessa	18
2.4.1 Tuomioistuimissa käsitellyt tapaukset	21
3 IHMISKAUPPAA KOSKEVA LAINSÄÄDÄNTÖ	22
3.1 Rikoslaki, Ulkomaalaislaki ja Kotouttamislaki	22
3.2 Muut lait ja asetukset.....	25
4 IHMISKAUPAN UHRIEN AUTTAMINEN	26
4.1 Uhrin asema ja uhritumisen prosessi	27
4.2 Kuntoutumisen mahdollisuudet	30
4.3 Ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman periaatteet	32
4.4 Auttamisjärjestelmän koordinointi	35
5 ASiantuntijoiden ja toimijoiden näkökulmia ihmiskaupasta	38
5.1 Selvitystyön tavoitteet ja toteutus	38
5.2 Haastateltujen tahojen rooli ihmiskaupan vastaisessa työssä	40
5.3 Haastateltavien arviot ihmiskauppatilanteesta Suomessa.....	43
5.4 Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen.....	45
5.5 Sosiaalialan toimija ihmiskaupan vastaisessa työssä.....	47
5.5.1 Sosiaalialan toimijan tietojen riittävyys.....	48
5.6 Ihmiskauppa sosiaalialan koulutusohjelmassa	49
POHDINTA	51
LÄHTEET.....	55

1 JOHDANTO

Ihmiskauppa on aina vakava ihmisoikeusloukkaus. Maailmantalouden epävakaisuus ja eriarvoisuuden kasvaminen luovat suotuisat edellytykset kansainvälisen ihmiskaupan lisääntymiselle. Opinnäytetyömme käsittelee ihmiskauppaa, koska se on ajankohtainen ja kansainvälinen ongelma, joka koskettaa myös Suomea alueellisesti. Vaikka Suomessa ei ihmiskauppaa tavata siinä määrin kuin muualla Euroopassa, on Suomi Venäjän rajanaapurina merkittävä kauttakulkumaa ihmiskaupan uhreille. Suomen sijainti Venäjän rajanaapurina luo erityisesti tälle alueelle tarvetta kehittää ihmiskaupan uhrien tunnistamista ja auttamista. Lisäksi perusteluina opinnäytetyön aiheen valinnalle on Etelä-Karjalan alueella toimivan Joutsenon vastaanottokeskuksen rooli valtakunnallisen ihmiskaupan vastaisen toiminnan koordinoijana ja kehittäjänä.

Työ ihmiskaupan uhrien auttamiseksi on haastavaa. Käytännön ongelmia voivat aiheuttaa esimerkiksi uhrin kielitaidon puute, pelko, häpeä, traumaattiset kokemukset sekä uhrin tietämättömyys omasta uhriutumisestaan. Myös ihmiskauppaan liittyvä vakava rikollisuus luo omat haasteensa työlle. Uhrilähtöisen auttamisen kehittäminen ja toteuttaminen sekä rikoksen torjunta luovat haasteita eri viranomaisten työhön. Työntekijän kannalta ihmiskaupan vastainen työ vaatii jatkuvaa ammatillista kehittymistä ja yhteistyökykyä eri viranomaisten välillä. Koska ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä toimii pitkälti verkostotyön avulla, on yhteistyö- ja tiedonhankintataitojen kehittäminen tärkeää.

Kiinnostuimme ihmiskauppa-aiheesta, koska siitä tiedetään yleisesti hyvin vähän. Omissa opinnoissamme aihetta ei ole käsitelty ja oletamme, ettei monikaan sosiaalialan ammattilaisista tiedä, millaisesta ja miten laajasta ilmiöstä on kyse. Haluamme kartoittaa eri sosiaalialan toimijoiden tietoutta ihmiskaupasta sekä heidän valmiuksiaan ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen.

Lisäksi selvitämme eri viranomaisten näkemystä Suomen ihmiskauppatilanteesta ja sosiaalialan toimijoiden roolia ihmiskaupan vastaisessa työssä. Toivomme, että opinnäytetyömme antaa tietoa

ihmiskaupasta ja ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta tuleville sosiaalialan ammattilaisille.

Opinnäytetyön alkuosassa määrittelemme ihmiskauppaa kansainvälisesti sekä sopimusmenettelyjen ja lainsäädännön kautta. Kuvaamme myös ihmiskaupan uhrien auttamisprosessia ja siihen liittyvää järjestelmää. Opinnäytetyön loppuosassa käsittelemme asiantuntija- ja toimijahaastattelujen näkökulmia aiheeseen. Opinnäytetyössämme emme pyri keräämämme tietoaineiston sisällön yhdenmukaisuuteen, sillä työmme tarkoitus on ollut löytää aiheesta myös vaihtelevia näkökulmia.

Käsittelemme opinnäytetyössämme myös ihmiskaupan kaltaista rikollisuutta, joka on lainsäädännöllisen näkökulman mukaan hyvin lähellä ihmiskauppaa oleva rikollisuuden muoto. Viranomaisten suorittamissa tutkinnoissa joudutaan usein pohtimaan molempia vaihtoehtoja ja rikosnimike voi tutkintaprosessissa vaihtua ihmiskaupan kaltaisesta rikollisuudesta ihmiskaupaksi tai päinvastoin. Tämän vuoksi on aiheellista ottaa ihmiskaupan kaltainen rikollisuus osaksi opinnäytetyömme sisältöä. Näin ollen käyttäessämme opinnäytetyössämme termiä ihmiskauppa, sisällytämme siihen myös ihmiskaupan kaltaisen rikollisuuden käsitteen.

2 IHMISKAUPAN MÄÄRITTELYÄ

Ihmiskauppaa on harjoitettu jo tuhansien vuosien ajan, niin kauan kuin orjuutta on ollut maailmassa. Orjuus voidaan määritellä siten, että ihmistä pidetään omaisuutena tai hyödykkeenä, jolla ei katsota olevan ihmiselle kuuluvia yleisiä oikeuksia, eikä varsinkaan henkilökohtaista vapautta. Ihmiskauppaa voidaan täydellä syyllä kutsua nykyajan orjuudeksi. (Facta-tietosanakirja 2010.)

Muinaiset korkeakulttuurit Egyptissä, Mesopotamiassa, Antiikin Kreikassa ja Roomassa hyödynsivät laajamittaisesti orjatyövoimaa. Näiden kulttuurien kuihtuessa orjuus jäi elämään, varsinkin islamilaisissa maissa ja Euroopassa orjuutta esiintyi paljon jo varhaisesta keskiajasta lähtien. Maailmanhistoriallisesti

merkittävä orjuuden ajanjakso alkoi eurooppalaisten toteuttamien 1400- ja 1500-luvun löytöretkien myötä, jolloin Aasiaan sekä Keski- ja Etelä-Amerikkaan syntyi siirtokuntia, joissa käytettiin paikallista orjatyövoimaa viljelysaluilla ja kaivoksilla. Pian orjia alettiin tuoda valtamerien yli Afrikasta, jolloin orjakauppa sai yhä enemmän liiketoiminnallisia piirteitä. Näin luotiin perustaa nykyajan maailmanlaajuiselle ihmiskaupalle. (Helavuo 2009.)

Nykyajan ihmiskaupalla ja muinaisilla orjatyöjärjestelmillä on kuitenkin eroavaisuuksia. Muinaisissa kulttuureissa orjuus kuului viralliseen yhteiskuntajärjestykseen ja toisaalta yhteiskunnallinen kehitys pohjautui pitkälti orjatyövoiman käyttöön, kun taas nykyaikana ihmiskauppa on yleisesti tuomittu ihmisoikeuksien vastaiseksi toiminnaksi, ja sitä voidaan myös pitää oireiluna yhteiskuntajärjestelmän kriminalisoitumisesta. Vaikka ihmiskauppaa vastustetaan virallisissa yhteiskuntajärjestelmissä, on useimpien asiasta tehtyjen selvitysten mukaan ilmiö vahvasti kasvussa. (Helavuo 2009.)

Ihmiskauppa on usein järjestäytyntä rikollista toimintaa, jossa rikoksentekijä alistaa uhrin ja myy tätä taloudellisessa tai seksuaalisessa hyväksikäyttötarkoituksessa yleisimmin prostituutioon tai pakkotyöhön. Ihmiskaupassa on usein siis kyse uhuriin kohdistuneesta petoksesta, väkivallasta tai sen uhasta. Ihmiskauppa on sekä ihmisoikeusrikos että talousrikos. Prostituutio on yleisin ja näkyvin ihmiskaupan ilmenemismuoto. Myös elinkauppa lasketaan kuuluvaksi ihmiskaupan piiriin. Ihmiskaupparikollisuutta on myös uhrin tai hänestä saatavan hyödyn vastaanottaminen toiselta rikoksentekijältä. Ihmiskauppa pitää tyypillisesti sisällään uhrin kuljettamista maasta toiseen, eli ihmiskauppa koskettaa ilmiönä sen lähtö-, kauttakulku- ja kohdemaita. (Laitinen 2004; Poliisi 2010.)

Ihmiskauppaan liittyvä alistaminen voi tapahtua joko erehdyttämisen, uhrin riippuvaisen aseman hyväksikäytön tai muiden pakkokeinojen avulla. Tavanomainen riippuvaisuuden muoto on uhrille muodostunut velkasuhde ihmiskaupparikolliseen, mikä on voinut syntyä esimerkiksi maahantuloon tai työllistymiseen liittyvistä maksuvelvoitteista. Ihmiskaupan uhri ei aina tiedä asemastaan tai uhriutumisestaan. Usein ihmiskaupan uhriksi joutunut henkilö

luulee saavansa parempaa työtä tai paremmat elämisen olosuhteet lähtiessään mukaan toimintaan. Ihmiskaupan uhri ei aina halua kertoa tilanteestaan, sillä taustalla voi olla pelko siitä, että paljastumisesta seuraa vaikeuksia joko hänelle itselleen tai läheisilleen. Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen ei aina johda uhrin tilanteen paranemiseen. Joskus tunnistaminen vaikeuttaa uhrin tilannetta. Jos uhri palautetaan lähtömaahansa ja lähtöolosuhteisiinsa, on sangen mahdollista, että hän päätyy samaan tilanteeseen uudelleen. Kotimaahan palaaminen voi olla myös mahdotonta siihen liittyvien ongelmien, esimerkiksi sosiaalisen nöyryytyksen vuoksi. Kotiin palaamisen jälkeen ihmiskaupan uhriksi joutunut henkilö voi joutua lähtötilannettaankin heikompaan asemaan ja jopa yhteisönsä hylkimäksi. (Laitinen 2004; Nieminen 2006; Poliisi 2010.)

Aikuisikäinen ihmiskaupan uhri voi olla tietoinen asian tilasta ja tekemiensä ratkaisujen todellisesta luonteesta. Hän on ehkä valinnut kahdesta pahasta vähemmän pahan: on haluttu pois köyhistä olosuhteista tiedostaen se, että tämän hintana joutuu asettamaan itsensä kaupan kohteeksi. Aina ei löydy yksiselitteistä vastausta siihen, mikä on uhrille parhaaksi. Ihmiskaupan vastaista toimintaa perustellaan usein nk. suojeluargumentaatiolla, jossa uhrin mahdollisuuksia rajoitetaan suojelun nimissä. Tässä tapauksessa on tärkeää kuitenkin muistaa, että uhrille pyritään järjestämään mahdollisuudet ihmisarvoiseen elämään tulevaisuudessa. (Nieminen 2006, 204-212.)

Toisinaan ihmiskaupassa mukana olevat henkilöt perustelevat tilannettaan ammatinharjoittamisen vapautta puolustavalla argumentaatiolla, jonka mukaan jokaisella on oikeus valita vapaasti ammattinsa, kuten prostituoituna toimimisen. Tällainen voi olla perusteltua niissä tilanteissa, joissa ihmisen olosuhteet ovat huomattavan vaikeat, eli prostituutiolle ei löydy muita vaihtoehtoja, joilla voisi elättää itsensä ja mahdollisesti perheensä ja sukulaisensa. Usein kuitenkin julkisuuteen tuleva, ammatinharjoittamisen vapautta puolustava argumentaatio lähtee täysin omaehtoisesti, ei pakkotilanteessa olevien, prostituution ammatikseen valinneiden yksilöiden tarpeista. Ihmiskaupan tulkinnessa ja sen vastaisessa toiminnassa tulee aina kuitenkin noudattaa sopimuksien ja lainsäädännön periaatteita, joissa määritellään työoloja ja ihmisoikeuksia koskevia vaatimuksia. Yleisellä tasolla on kansainvälinen yksimielisyys siitä,

että prostituutio ja ihmiskauppa eivät ole ihmisarvon mukaisia. Tästä ajattelutavasta käytetään nimitystä ihmisarvoon palautuva argumentaatio. (Nieminen 2006, 204-212.)

Jos uhrina on lapsi, on ihmiskaupan todentaminen yleensä helpompaa, sillä lapsen harkintakyvyn ei yleisesti katsota olevan riittävän kehittynyt, jotta voitaisiin tulkita uhriutumisen tapahtuneen tietoisesti. Lapsikaupan todentamisen tekee helpommaksi myös se, että ihmiskauppaa koskevissa kansainvälisissä sopimuksissa on erikseen lapsikauppaa koskevat säädökset. (Myllykangas 2009.)

2.1 Ihmiskaupan määrittely kansainvälisissä sopimuksissa

Ihmiskauppaa käsitellään yhteiskunnissa usein vain rikosoikeudellisena kysymyksenä, mutta on tärkeää huomioida, että ihmiskauppa on kuitenkin ensisijaisesti ihmisoikeusongelma, joka koskettaa kansainvälisesti useimpia teollisuus- ja kehitysmaita. Ihmiskauppaa ei voi tutkia tai selvittää yksinomaan oman maan viitekehyksestä, sillä kyse on ihmisoikeuksien toteutumisen ongelmista kaikkialla maailmassa. Tämä on myös kansainvälisten ihmisoikeussopimusten virallinen lähtökohta, sillä niissä käsitellään ihmiskauppaa universaalisuusperiaatteen mukaisesti globaalista näkökulmasta. (Nieminen 2006, 193.)

Euroopan neuvosto on tällä vuosikymmenellä aktivoitunut monin tavoin ihmiskauppaongelman esille tuomisessa kansainvälisesti, ja samalla ihmiskaupasta on muodostettu pitkälti myös sukupuolten tasa-arvoa koskeva kysymys, sillä suurimmaksi osaksi ihmiskaupassa on kysymys naissukupuoleen kohdistuvasta rikollisuudesta. Ihmiskauppa on yhteiskunnallinen ongelma, mutta ennen kaikkea uhriksi joutuneen yksilön tragedia. Vakavimmillaan ihmiskauppa vaarantaa yksilön oikeuden elämään. (Nieminen 2006; Franz-Koivisto ym. 2006.)

Ihmiskaupan määrittely – myös kansainvälisesti – on tärkeä edellytys ihmiskaupan vastaiselle toiminnalle. Ihmisarvon kunnioittaminen on lähtökohta kaikille kansainvälisille ihmisoikeussopimuksille, näin todetaan sekä YK:n ihmisoikeussopimusten julistuksen että kaikkien YK:n ihmisoikeussopimusten johdannoissa. Voidaankin todeta, että YK:n kaikilla jäsenvaltioilla on ainakin sopimus pohjainen ja periaatteellinen yksimielisyys siitä, että ihmiskaupassa loukataan ihmisen perusoikeuksia perustavanlaatuisella ja vakavalla tavalla. (Sonck 2009; Nieminen 2006, 198-201.)

Ihmiskaupan kieltämiseksi ja torjumiseksi on laadittu useita kansainvälisiä sopimuksia, joista ensimmäisiä on YK:n jo vuonna 1949 hyväksytty ihmisten kaupan ja toisten prostituutiosta hyötymisen tukahduttamista koskeva yleissopimus. Suomi on ratifioinut tämän sopimuksen vuonna 1972. Vuonna 1986 YK:ssa laadittiin naisten oikeuksien sopimus, jonka 6. artiklan mukaan sopimusvaltioiden tulee ryhtyä kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin lainsäädäntötoimet mukaan lukien estääkseen kaikenlaisen naiskaupan ja naisten prostituutiosta hyötymisen. Myös lapsia suojellaan kansainvälisin sopimuksin; esimerkiksi vuonna 1991 laadittu YK:n lapsen oikeuksien sopimus sitouttaa jäsenvaltiot suojelemaan lasta kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta. Myös orjuuden ja pakkotyön toteuttaminen on yleisesti kielletty kansainvälisissä sopimuksissa, esimerkiksi YK:n ihmisoikeussopimuksen 4. artiklassa ja KP-sopimuksen 8. artiklassa sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 4. artiklassa. (Nieminen 2006.)

Viime aikojen merkittävimpiä ihmiskaupan vastaisia sopimuksellisia toimia on vuonna 2000 valmistunut YK:n kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen sopimus, joka tunnetaan myös nimellä Palermon sopimus. Yksi sopimuksen lisäpöytäkirjoista käsittelee ihmiskauppaa. YK:n Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjassa vuonna 2000 ihmiskauppa määritellään näin:

Ihmiskaupalla tarkoitetaan ihmisen rekrytoimista, kuljettamista, kätkemistä tai vastaanottamista käyttäen voimaa, pakottamista, ryöstämistä, petosta, huijausta, oman vallan väärinkäyttöä tai maksun antamista tai vastaanottamista siinä tarkoituksessa, että ihminen alistetaan toisen ihmisen vallan alle hyväksikäyttötarkoituksessa.

Vuonna 2005 astui voimaan Euroopan Neuvoston sopimus, jossa ihmiskaupan käsitettä laajennettiin kattamaan myös toimintaa, joka ei ole mukana kansainvälisessä rikollisuudessa. Sopimuksessa myös veloitetaan jäsenvaltioita estämään ihmiskauppaa aktiivisin toimenpitein, jotka on määritelty sen 5 artiklassa. (Nieminen 2006, 201-203; Euroopan Parlamentin Päätöslauselma 1995.)

Euroopan Unionin tasolla on vuonna 2002 tehty Euroopan Neuvoston puitepäättös ihmiskaupan torjunnasta, johon myös Suomi on jäsenmaana sitoutunut. Tämä puitepäättös koskee sekä työvoiman hyväksikäyttötarkoituksessa että seksuaalisessa hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuvaa ihmiskauppaa. Euroopan unionin säädöksissä ihmiskaupan ehkäiseminen ja torjuminen mainitaan erikseen EU:n perusoikeuskirjassa. Samoista perusteista huolimatta lainsäädäntö ja käytännöt vaihtelevat Euroopan maiden välillä suuresti. Eroja on mm. harkinta-ajan sekä todistamisvelvollisuuden sitominen oleskeluluvan myöntämiseen. (Työhallinnon julkaisu 2006/368.)

Ihmiskaupan kriminalisointi Suomessa pohjautuu kansainvälisiin velvoitteisiin. Tärkeimpiä vaikuttajia rangaistussäännösten taustalla, Suomen oman lainsäädännön lisäksi, ovat YK:n kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen yleissopimuksen (Palermion yleissopimus) lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta, jonka ihmiskaupan määritelmää rikoslain säännös noudattelee, sekä Euroopan unionin neuvoston puitepäättös ihmiskaupan torjunnasta. (Sisäasiainministeriö 2008.)

2.2 Ihmiskaupan kaltainen rikollisuus

Ihmiskauppa määritellään usein terminä väärin ja harhaanjohtavasti. Tämä johtuu siitä, että on olemassa myös ihmiskaupan kaltaista rikollisuutta, joka on hyvin lähellä ihmiskaupan rikosoikeudellista tunnusmerkistöä, joita ovat

esimerkiksi törkeä paritus, laittoman maahantulon järjestäminen tai kiskonnan tapainen työsyrijntä (Roth 2007).

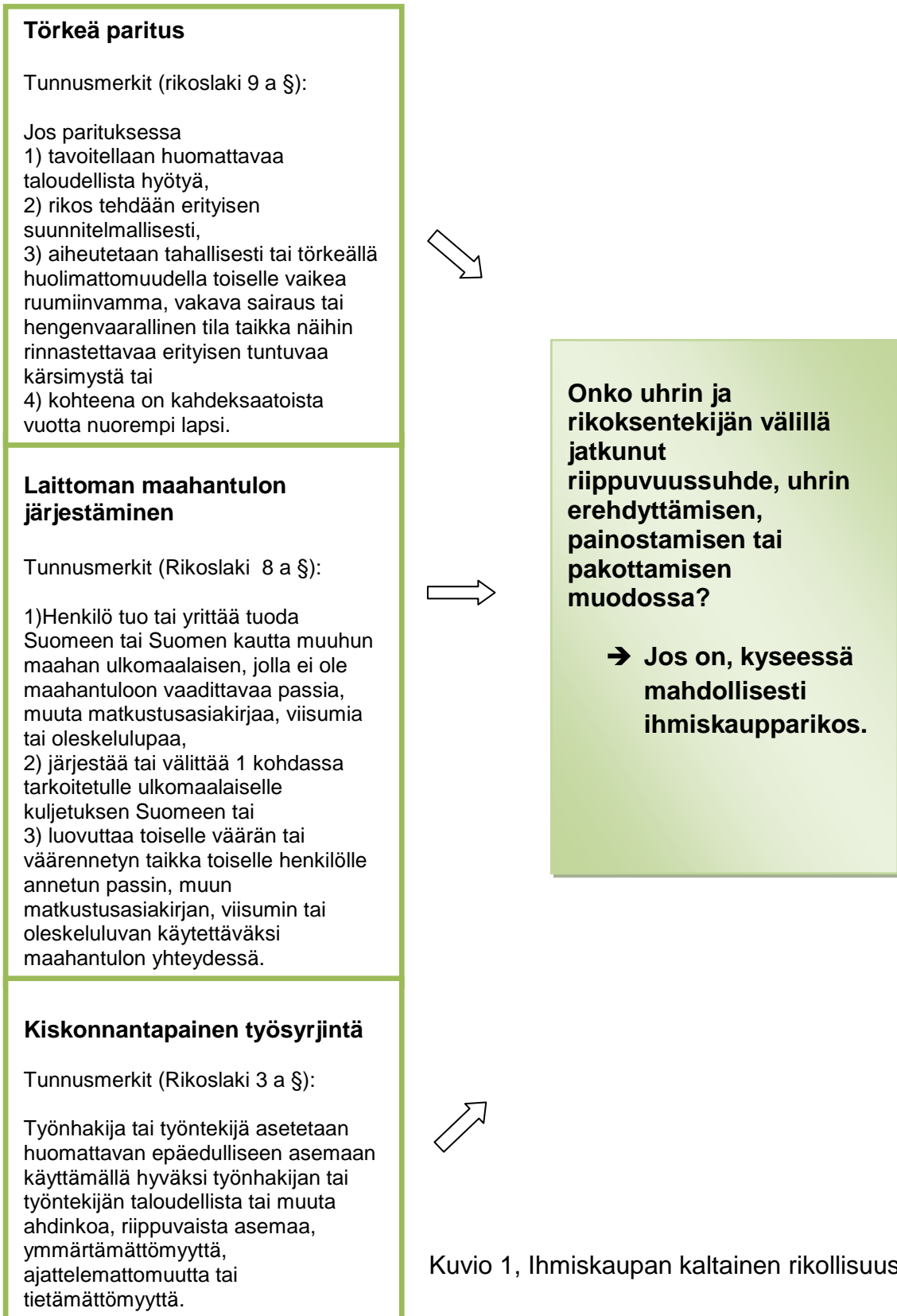
Ihmiskaupan kaltainen rikollisuus ei siis ole suoraan rinnastettavissa ihmiskauppaan, sillä ihmiskaupalle on keskeistä ennen kaikkea uhrin ja rikoksentekijän välinen riippuvuus- ja alistussuhde, joka jatkuu esimerkiksi maahantulon jälkeen. Ihmiskaupalle tyypillinen pitkäaikainen riippuvuussuhde syntyy esimerkiksi siten, että uhri joutuu työskentelemään rikollisille maksaakseen heille velkansa järjestetystä matkasta. Riippuvuussuhdetta ylläpitävät usein myös alhainen palkkataso, vuokranmaksu tai muut palkasta perittävät maksut. Usein velan määrä vain lisääntyy vuosien aikana, eikä todellisia mahdollisuuksia takaisinmaksuun tule koskaan. Myös muilla laittomilla tavoilla, kuten kiristämällä tai uhkailulla, voidaan ylläpitää riippuvuussuhdetta. (Työhallinnon julkaisu 2006/368.)

Suomessa ilmennyt järjestelmällinen paritustoiminta sisältää vahvoja yhteyksiä lähialueen maihin. Poliisin suorittaman tutkinnan ja Internetissä julkaistujen prostituutioilmoitusten perusteella on havaittu, että Suomen prostituutiomarkkinoilla on entistä enemmän Itä-Euroopan maista kotoisin olevia henkilöitä. (Poliisi 2010.)

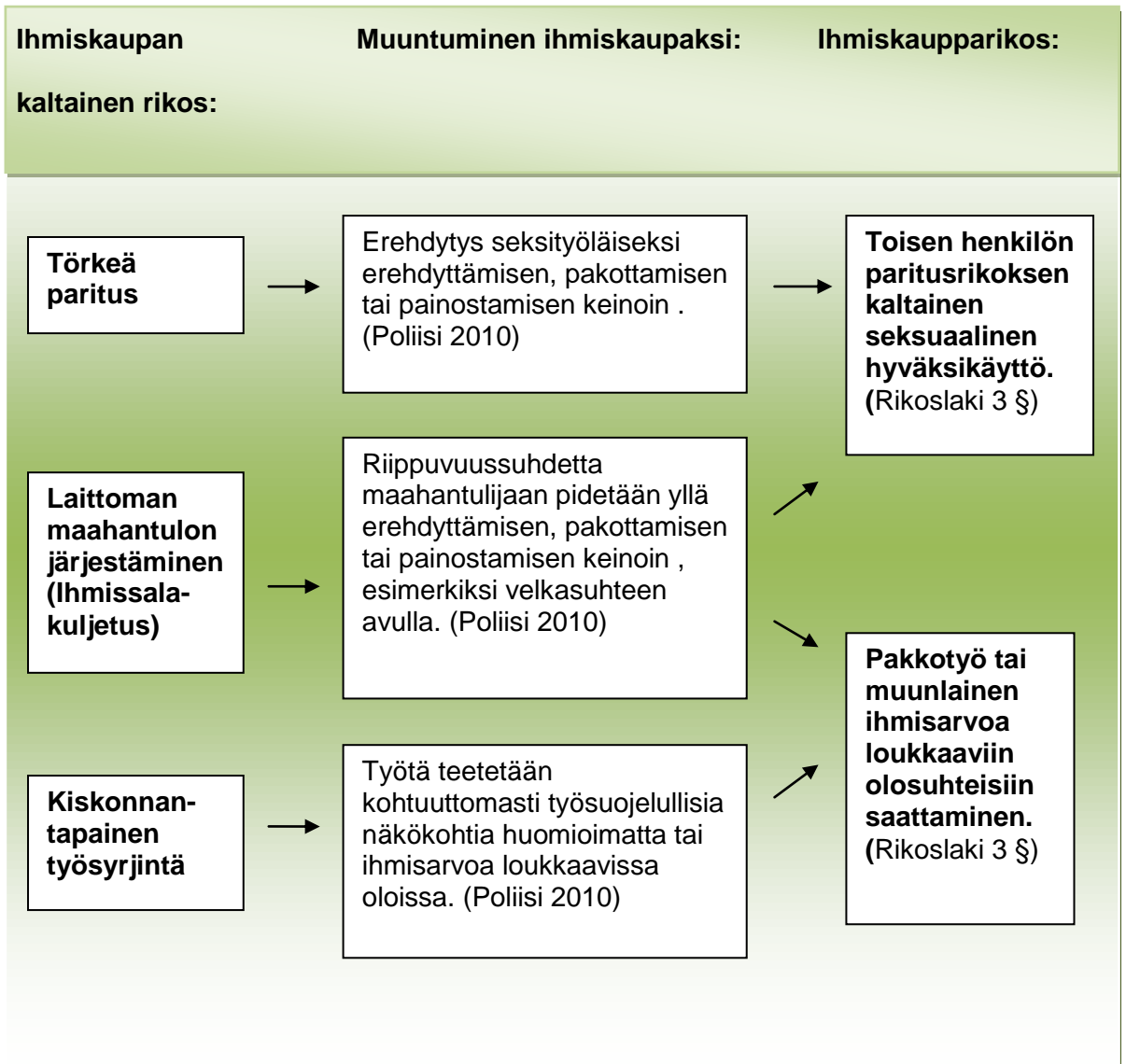
Ihmissalakuljetuksessa, eli laittomassa maahantulossa, on usein kyse vain matkan ja maahantulon järjestämisestä ja siitä käytetään Suomen lainsäädännössä käsitteitä laittoman maahantulon järjestäminen (Rikoslaki 17 luku 8 §) ja törkeä laittoman maahantulon järjestäminen (Rikoslaki 17 luku 8 a §). Ihmissalakuljetus vaatii kansainvälisen rajanylityksen, kun taas ihmiskaupparikos ei edellytä uhrin siirtymistä rajan yli. (Finlex 2010.)

Ihmiskauppaa lähellä on myös rikoslaissa mainittu kiskonnantapainen työsyrijntä. Tätä voi tapahtua esimerkiksi silloin, kun ulkomailta hankittua työntekijää käytetään hyväksi sen avulla, ettei hänellä ole riittäviä tietoja palkkatasosta, työaikalainsäädännöstä ja omista oikeuksistaan. Puutteellisen kielitaidon vuoksi hänellä ei ole myöskään mahdollisuutta hankkia tarvittavia tietoja. (Työhallinnon julkaisu 2006/368.)

Seuraavissa kuvioissa selvennämme, mikä on ihmiskaupan kaltaisen rikollisuuden ero ihmiskauppaan (kuvio 1) ja miten lainsäädännöllisten termien mukaan ihmiskaupan kaltainen rikollisuus muuntuu ihmiskaupparikollisuudeksi (kuvio 2).

Kuvio 1, Ihmiskaupan kaltainen rikollisuus

Kuvio 2, Ihmiskaupan kaltaisen rikollisuuden ero ihmiskauppaan

Kuviosta 2 voimme todeta, ihmiskaupan kaltainen rikollisuus voi muuntua ihmiskaupparikokseksi. Törkeä paritus voi esimerkiksi muuttua ihmiskaupparikokseksi, jos uhria on erehdytetty esim. lupaamalla hänelle hyvä työpaikka ulkomailta tai hänet pakotetaan jatkamaan toimintaa tahdonvastaisesti. Paritustoiminnassa ilmenevä väkivalta ja painostuskeinot ovat todennäköisintä ihmiskauppaa Suomessa. Ihmissalakuljetus voi myös johtaa ihmiskauppaan. Olosuhteet voivat matkan aikana muuttua niin, että ihmiskaupan tunnusmerkit täyttyvät. Tällaisia tapauksia voivat olla esimerkiksi tilanteet, joissa ihmissalakuljetuksen kohteena olevia henkilöitä poimitaan

prostituutioon tai salakuljetusmatka on ostettu velaksi ja sen maksamiseksi ihminen joutuu työskentelemään epäinhimillisissä olosuhteissa. (Työhallinnon julkaisu 2006/368.) Kiskonnan tapainen työsyryjäkin voidaan tulkita ihmiskaupparikokseksi, jos työntekijä on asetettu huomattavan epäedulliseen asemaan, jossa on käytetty hyväksi hänen riippuvaisuuttaan tai tietämättömyyttään. (Franz-Koivisto ym. 2006; Roth 2007.)

Edellä kuvatut rikollisuuden muodot tekevät ihmiskaupan valvonta- ja selvitystyön vaikeaksi. Rikosnimikkeet ja käsitteet eivät ole aina selviä edes viranomaisille, mikä voi johtaa vääriin lainsäädännöllisiin tulkintoihin ja oikeudellisiin menettelytapoihin. Tämä tulkinnan vaikeus taas vaikeuttaa ja hidastuttaa selvitysprosesseja, vaikka ihmiskauppaan liittyvät tapaukset yleensä edellyttäisivät viranomaisilta nopeaa reagointia ja toimintaa. Esimerkiksi joitakin vuosia sitten Suomessa tapahtuneessa georgialaisnaisten salakuljetustapauksessa oli poliisille haasteellista selvittää, oliko kyseessä ihmiskauppa- vai ihmiskaupan kaltainen rikos. (Lehti 2005; Roth 2009.)

2.3 Ihmiskauppa globaalina ilmiönä

Ihmiskaupan kansainvälisestä laajuudesta esitetään erilaisia lukumääräarvioita, jotka vaihtelevat paljon. Tämä johtuu siitä, että ihmiskauppa on varsin vaikeasti tutkittava rikollisuuden muoto ja tutkimustahojen tulkinnat aihepiiristä saattavat vaihdella. Näin ollen absoluuttisen tarkkoja tietoja rikollisuuden laajuudesta, uhreista, organisaattoreista, hyväksikäyttäjistä, järjestäytymismuodoista ja alueellisesta jakautumisesta ei ole saatavissa yhdestäkään maasta, saati maailmanlaajuisesti. Ihmiskaupasta tehdyt selvitykset ja arviot tukevat kuitenkin pääpiirteittäin toisiaan. Tehdyt selvitykset osoittavat, että ihmiskaupan kansainvälinen volyymi on suurentunut tällä vuosituhanella. Selvitysten perusteella voidaan myös todeta, että kansainvälisen ihmiskaupan suurimpia uhreja ovat lapset ja naiset, joita on useimmiten harhaanjohtettuina tai jopa pakotettuina ohjattu prostituutioon tai pakkotyöhön. (Ihmisoikeudet.net 2010.)

Yksi merkittävimmistä ihmiskaupan vastaisen työn tutkija- ja toimijatahoista on Yhdistyneet Kansakunnat. YK:n arvioiden mukaan kansainvälisen ihmiskaupan

uhriksi päätyy tällä hetkellä vuosittain 700 000 – 2 000 000 ihmistä maailmassa. Kansainvälinen työjärjestö ILO (International Labour Organization) arvioi vuoden 2005 raportin mukaan, että ihmiskaupan uhreiksi päätyy 2.4 miljoonaa ihmistä vuosittain. Lapsikaupan uhreiksi arvioidaan päätyvän jopa 1,2 miljoonaa lasta vuosittain. CIA:n tuottama raportti on arvioissaan edellä mainittuja varovaisempi: raportin mukaan ihmiskaupan uhreja on maailmanlaajuisesti keskimäärin 800 000 vuosittain, heistä naisia tai tyttöjä on vähintään 80 prosenttia ja alaikäisiä on enimmillään 50 prosenttia. CIA:n raportin mukaan Euroopassa arvioidaan tapahtuvan 200 000 ihmiskauppatapausta vuosittain. (International Labour Organization 2005; Nieminen 2006; CIA 2009.)

Ihmiskaupan uhrit, jotka ovat siirtyneet pois kotimaastaan, tulevat pääsääntöisesti tietyiltä avainalueilta maailmassa. Nämä maat ovat useimmiten kehitysmaita, joissa yhteiskunnallinen sekaannus ja huono-osaisuus ovat kanavoituneet rikollisuudeksi. Ajankohtainen esimerkki yhteiskunnallisen sekaannuksen aiheuttamasta ihmiskaupasta on tammikuussa 2010 tapahtunut Haitin maanjäristys, jonka seurauksena sairaaloista ja kaduilta katosi lapsia todennäköisesti kansainvälisen ihmiskaupan uhreiksi. Savon Sanomien artikkelissa kerrotaan Unicefin raportoineen 15 kadonneesta lapsesta, jotka ovat kadonneet sairaaloista eivätkä olleet enää perheidensä luona. (Savon Sanomat 2010.)

Caritas Europeanin tekemän selvityksen mukaan ihmiskaupan uhreiksi joutuneista henkilöistä n. 225 000 tulee Aasiasta, n. 100 000 entisen Neuvostoliiton alueelta, n. 75 000 Itä-Euroopasta, n. 200 000 – 500 000 Latalaisesta Amerikasta ja n. 50 000 Afrikasta. (Franz-Koivisto ym. 2006; Caritas European 2009.)

Ihmiskaupan määrälliset ja alueelliset vaihtelut ovat melko tarkasti noudattaneet maailmanlaajuisten siirtolaisvirtojen vaihteluja eli ihmiskauppaa tapahtuu eniten siellä, missä on siirtolaisuutta. Valtaosa, eli noin 60-80 prosenttia kansainvälisestä ihmiskaupasta, on alueellista tai naapurimaiden välistä toimintaa. Kuljetusreitit vaihtelevat, ja ne kulkevat monien maiden kautta. Ihmiskaupparikollisuuden päävirrat ovat kehitysmaissa ja entisen Neuvostoliiton

alueella. Mannertenvälinen ihmiskauppa muodostaa maailmanlaajuisesta kokonaismäärästä vain murto-osan. Länsimaihin arvioidaan päätyvän vain 15-20 prosenttia ihmiskaupan uhreista. (Lehti 2005.)

Seksityö on ihmiskaupan yleisin muoto maailmanlaajuisesti, sillä keskimäärin 70 prosenttia ihmiskaupan uhreista päätyy tällaiseen toimintaan. Naisten ja tyttöjen osuus ihmiskaupan uhreista onkin keskimäärin 80 prosenttia. Seksuaaliseen hyväksikäyttöön tähtäävä nais- ja tyttökauppa on tekijälleen tuottoisaa liiketoimintaa, jossa riskitekijät ovat suhteellisen pieniä. Nainen voidaan esimerkiksi ostaa alle 1500 dollarilla ja myydä yli 250 dollarilla / tunti. Ihmiskauppaan liittyvä prostituutio on yleistynyt ja kansainvälistynyt 1990-luvulta lähtien. Aasia ja Itä-Eurooppa ovat prostituutioon liittyvän ihmiskaupan keskuksia kansainvälisesti. Erityisesti Thaimaa, Kambodzha ja Bangladesh ovat maailman suurimpia seksikaupan keskuksia. Kaakkois-Aasiassa tapahtuu noin kolmannes maailman nais- ja lapsikaupasta. (Muurinen 2005.)

Työperäinen ihmiskauppa on yleistynyt maailmanlaajuisesti 2000-luvulla. Työperäinen ihmiskauppa voi olla pakkotyötä tai muunlaista työntekijän riippuvaisuussuhteen hyväksikäyttöä. Pakkotyöhön kytkeytyvää ihmiskauppaa tapahtuu eniten Aasiassa, sitten Latinalaisessa Amerikassa ja Afrikassa. Myös Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa esiintyy työperäisen ihmiskaupan muotoja. Euroopasta saatujen tietojen mukaan ihmisiä kaupataan nykyään yhä useammin halpatyövoimaksi maataloille, rakennustyömaille tai jopa au paireiksi kotitalouksiin. (Norden 2010.)

Kansainvälisen työelämän kehittämiseen ja yhteiskunnallisten olojen parantamiseen keskittynyt järjestö ILO (International Labour Organization) on tehnyt laajamittaista tutkimus- ja raportointityötä myös työperäiseen ihmiskauppaan liittyen. ILO arvioi, että kaikkiaan 2,4 miljoonaa ihmiskaupan kohteeksi joutunutta henkilöä tekee pakkotyötä, mikä tarkoittaa joko velkaorjuudessa työskentelyä, seksityötä tai muuta pakkotyötä. Työperäisen ihmiskaupan havaitseminen tai mittaaminen on usein vaikeaa, sillä kansainvälisesti työsuhdelainsäädäntö ja sen tulkinnat vaihtelevat paljon, eikä

ihmiskaupan kohdehenkilö usein edes tiedä joutuneensa työperäisen ihmiskaupan uhriksi. (International Labour Organization 2009.)

2.4 Ihmiskauppa Suomessa

Ihmiskauppa ei ole Suomessakaan aivan uusi ongelma, mutta se on konkretisoitunut, todentunut ja saanut uudenlaisia piirteitä 1990-luvulta lähtien. Erityisesti kansainvälisiin tutkimuksiin ja selvityksiin pohjautuva tietoisuus on lisääntynyt merkittävästi, mikä taas on auttanut todentamaan ihmiskauppaan liittyvää toimintaa Suomessakin. Ihmiskauppaa on kuitenkin tutkittu Suomessa verrattain vähän ja aiheeseen liittyviä artikkeleja löytyy melko vähän. (Nieminen 2006, 193.)

Suomen kannalta ihmiskauppatilanne on kuitenkin tällä hetkellä ongelmallinen, sillä erityisesti maantieteellisen sijaintinsa vuoksi Suomesta on kehittymässä tärkeä kohde- ja kauttakulkumaa Itä-Euroopasta länteen suuntautuvalla lasten ja naisten seksuaaliseen hyväksikäyttöön tähtäävälle ihmiskaupalle. Suomi toimii kauttakulkumaana myös Venäjältä ja Venäjän kautta sekä ilmaitse Itä-Aasiasta muualle Eurooppaan suuntautuvalla ihmiskaupalle. (Nieminen 2006, 188-189.) Suomen kautta kulkevat mahdolliset uhrit ovat usein myös lähtöisin Kaukoidästä, mm. Kiinasta ja Intiasta. Näissä tapauksissa mahdollisten kohdemaiden arvellaan olevan Manner-Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. (Harju 2009.)

Ihmiskauppa liittyy usein laittomaan maahantuloon. Laittomaan maahantuloon liittyvät ongelmat ovat lisääntyneet Suomen Poliisin mukaan huomattavasti viime vuosina. Suomen kohdalla noin puolessa havaituissa laittoman maahantulon tapauksissa on taustalla organisoitua toimintaa. Viranomaiset ovat saaneet viitteitä siitä, että organisoidun toiminnan taustalla on myös tahoja, jotka ovat kytkeytyneet kansainväliseen ihmiskauppaan. (Sonck 2009.)

Arvioiden mukaan Suomeen tulee tai Suomen kautta kulkee vuosittain satoja ihmiskaupan uhriksi päätyneitä henkilöitä. Uhrit, jotka eivät jää Suomeen, kuljetetaan eteenpäin muualle Eurooppaan. (Lehti & Aromaa 2002.) Ylen

uutisten mukaan Rajavartiolaitos uskoi vuonna 2009 estäneensä 3200 laitonta maahantuloa Suomeen. Lähes jokainen estetyistä maahantulijoista yritti tulla Suomeen Venäjältä. Rajavartiolaitoksen mukaan laittomasti Suomeen tulevat päätyisivät ihmiskaupan uhriksi tai syyllistyisivät rikoksiin Suomessa tai muissa maissa. (Yle 2010.)

Valtaosa Suomen ihmiskaupasta kytkeytyy prostituutioon ja paritukseen, ja se on useimmiten virolaisen ja venäläisen järjestäytyneen rikollisuuden organisoimaa toimintaa. Myös työperäinen ihmiskauppa on lisääntynyt Suomessa. Usein hyväksikäytettyä työvoimaa on tuotu maahan entisen Neuvostoliiton maista, Lähi- ja Kaukoidästä sekä Kaakkois-Euroopasta. Myös Afrikan maista, kuten Kongosta ja Nigeriasta on yhä enemmän tullut henkilöitä, jotka usein joutuvat työperäisen hyväksikäytön kohteeksi. Viitteitä työperäisestä ihmiskaupasta on löytynyt muun muuassa etnisissä ravintoloista ja rakennustyömailta. (Lehti & Aromaa 2002.)

Lapsikaupan mahdollisuus on huomioitu viranomaisten taholta myös Suomessa. Yksin maahan saapuvat alaikäiset turvapaikanhakijat kuuluvat tähän riskiryhmään. Vaikka toistaiseksi oikeudellista näyttöä ei Suomessa ole, on todennäköistä, että lapsia myydään seksuaalista hyväksikäyttöä varten myös Suomeen sekä varsinkin maasta eteenpäin. (Oikeusministeriö 2003.)

Suomessa epäiltyjä ihmiskauppatapauksia on kuitenkin tullut ilmi suhteellisen vähän, ja vielä vähemmän tapauksia päätyy tuomioistuinten käsiteltäviksi. Määrä on vähäisempi kuin rikosilmiön globaali luonne antaisi aiheen olettaa ja syyt tähän näyttäisivät olevan ainakin osittain laintulkinnallisia. Keskusrikospoliisin tietojen mukaan vuonna 2008 aloitettiin yhteensä yhdeksän esitutkintaa ihmiskauppa-nimikkeellä. Tämän lisäksi kaksi vuonna 2007 aloitettua esitutkintaa on kesken. Lisäksi tutkinnan kohteena on ihmiskaupan kaltaista rikollisuutta käsittäviä tapauksia. (Mantila 2009.)

Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen matkustajavirrasta on erittäin haasteellista, koska ulkoisesti tarkasteltuna mahdolliset uhrit eivät poikkea yleensä normaalista matkustajasta. Suomessa todennäköisintä ihmiskauppaa ovat

paritustoiminnassa käytettävä väkivalta tai painostuskeinot sekä Suomeen laittomasti järjestetyn henkilön hyväksikäyttö. (Harju 2009.) Kouvolan China Centerissä suoritettut pidätykset syksyllä 2009 ovat hyvä esimerkki monivyyhtisestä tutkintaprosessista, johon liittyy epäily ihmiskaupasta. Pidätysiskun syynä oli viranomaisten epäily siitä, että kiinalainen rikollisryhmä on järjestänyt maahan laittomasti jopa kymmeniä ihmisiä. (Kouvolan Sanomat 2009.) Opinnäytetyön kirjoitushetkellä ei ole saatu uutta tietoa rikostutkinnan etenemisestä, mikä osaltaan kertoo tämän kaltaisten prosessien tutkinnallisista haasteista.

Myös Suomeen rantautuneiden kerjäläisten keskuudesta saattaa löytyä suoranaisten ihmiskaupan kohteeksi joutuneita. Vaikka epäilyksiä asiasta on, riittävää tietoa ei ole oikeudellisten toimenpiteiden perusteeksi. Tiedon puute voi johtua monista syistä, kuten puutteista viranomaisten toiminnassa ja yhteistyössä, mutta myös uhrista itsestään. Toisaalta silloinkin, kun perusteltu epäily on herännyt, saatetaan ihmiskauppatunnusmerkistöjä jo ennen esitutkintaa tai esitutkinnassa tulkita turhan ahtaasti. (Mantila 2009.)

Viranomaisilla ei ole aivan yhteneväistä käsitystä ihmiskaupparikollisuuden todellisesta laajuudesta, mutta on mahdollista, että kansainvälisesti vertaillen ihmiskaupparikollisuus on Suomessa vielä vähäistä. Toisaalta ihmiskaupan uhrin tunnistaminen on osoittautunut oletettua vaikeammaksi potentiaalisen uhrin jokapäiväisessä työssään kohtaaville eri alojen ammattilaisille. (Mantila 2009.)

Vähemmistövaltuutettu Johanna Suurpään näkemyksen mukaan Suomessa sattuu vuosittain satoja ihmiskauppatapauksia, joista tunnistetaan joitakin kymmeniä. Yleisimpiä ovat työelämän väärinkäytökset ja prostituutioon liittyvät tapaukset, mutta useimmiten niitä ei nimitetä ihmiskaupaksi. Yksi vähemmistövaltuutetun tehtävistä on selventää ilmiöiden rajoja, mikä on kiskonnantapaista työsyrijintää ja mikä ihmiskauppaa. Suurpään mukaan tapauksia löytyy, kun tiedetään mitä etsiä. (Salo 2008.)

2.4.1 Tuomioistuimissa käsitellyt tapaukset

Toistaiseksi tuomioistuimissa on käsitelty neljä ihmiskauppatapausta, joista kolme on liittynyt seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja yksi työvoiman hyväksikäyttöön. Rikostutkintaa on tehty, mutta tutkinta on ihmiskaupparikoksen puuttuessa tai näytön saamisen vaikeuden tai tekijöiden tavoittamattomuuden vuoksi tehty väärennösrikoksen, laittoman maahantulon järjestämisen tai törkeän laittoman maahantulon järjestämisen nimikkeellä. (Työhallinnon julkaisu 2006/368.)

Helsingin kärjäoikeus antoi kesällä 2006 tuomionsa jutussa, jossa kaikkiaan seitsemän henkilön katsottiin syyllistyneen törkeään ihmiskauppaan. Kärjäoikeus kuitenkin katsoi, että ihmiskaupan keinoja oli käytetty vain yhden kehitysvammaisen asianomistajan kohdalla. Tuomio on saanut osakseen runsaasti arvostelua, koska kärjäoikeuden on katsottu tulkinneen ihmiskauppatunnusmerkistöä liian ahtaasti. (Mantila 2009.) Työvoiman hyväksikäyttöön liittyvässä Vantaan kärjäoikeudessa käsitellyssä jutussa (ns. intialaisen torikauppiiaan tapaus) oikeus hylkäsi kesällä 2007 antamallaan tuomiolla syytteet törkeästä ihmiskaupasta. (Mantila 2009.)

Kesällä 2008 Kotkassa paljastui tapaus, jossa suomalainen nuori tyttö oli pakotettu väkivaltaa käyttäen myymään seksipalveluita. Kotkan kärjäoikeus tuomitsi joulukuussa 2008 suomalaisen päätekijän viiden ja puolen vuoden sekä neljä muuta henkilöä yli kahden vuoden vankeusrangaistuksiin törkeästä ihmiskaupasta. Kotkalaista 18-vuotiasta tyttöä piinanneiden ja seksiorjuudessa pitäneiden viiden kotkalaisen törkeästä ihmiskaupasta saamat ehdottomat vankeusrangaistukset säilyivät Kouvolan hovioikeudessa ennallaan. (Suurnäkki T. 2009.)

Helsingin kärjäoikeus antoi marraskuussa 2008 tuomionsa laajassa ihmiskauppaa ja seksin ostamista koskevassa jutussa, joka on tällä hetkellä vireillä hovioikeudessa. Kaksi virolaista miestä on tuomittu edellä mainitussa tapauksessa Helsingin hovioikeudessa ihmiskaupasta. Miehet houkuttelivat nuoren virolaisnaisen Suomeen toissa kesänä lupaamalla hänelle työtä, joka oli

prostituutiota. Oikeus katsoi, että nainen oli kielitaidoton, velkaantunut ja muutenkin miehistä riippuvainen. Miehet tuomittiin puolentoista vuoden ehdottomaan vankeuteen. Lisäksi he joutuvat maksamaan naiselle 10 000 euron korvaukset kärsimyksestä ja tilapäisestä haitasta. Myös naiselta seksiä ostaneita henkilöitä on tuomittu sakkoihin. (Mantila 2009). Jos hovioikeuden ratkaisu jää voimaan, kyseessä on kolmas kerta, kun Suomessa tuomitaan ihmiskaupasta (Keskisuomalainen 2009).

3 IHMISKAUPPAA KOSKEVA LAINSÄÄDÄNTÖ

Ihmiskauppaa käsittelevä lainsäädäntö on kehittynyt Suomessa vasta 2000-luvulla. Lainsäädännön kehittäminen on antanut viranomaisille välttämättömiä työvälineitä ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen ja rikosten todentamiseen.

Perustuslain 7 §: jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

3.1 Rikoslaki, Ulkomaalaislaki ja Kotouttamislaki

Käsitlemme seuraavaksi yleisempiä Perustuslain lisäksi laadittuja lakeja ja asetuksia, jotka koskevat ihmiskauppaa ja sen kaltaista rikollisuutta Suomessa. Näitä säädöksiä ovat Rikoslaki, Ulkomaalaislaki sekä Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta.

Rikoslaisissa ihmiskauppa määritellään seuraavasti:

Henkilö, joka

- 1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa,
- 2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdystä hyväksi käyttämällä,

3) maksamalla korvauksen toista vallassaan pitävälle henkilölle tai

4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen

ottaa toisen valtaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi taloudellisessa hyötymistarkoituksessa, on tuomittava *ihmiskaupasta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. (Rikoslaki 16.8.1996/626.)

Ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa valtaansa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1–4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty. Yritys on rangaistava. (Rikoslaki 16.8.1996/626.)

Törkeään ihmiskaupan tunnusmerkistö täyttyy mm. jos edellä mainittujen sijasta tai lisäksi käytetään väkivaltaa tai uhkausta, aiheutetaan tahallisesti toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaara, rikos on tehty osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. (Rikoslaki 16.8.1996/626.)

Ihmiskauppaa koskevat rangaistussäännökset sisällytettiin rikoslakiin 1.8.2004 ja seksin ostaminen parituksen ja ihmiskaupan uhrilta säädettiin rangaistavaksi 1.10.2006, tarkoituksena heikentää ihmiskaupparikollisuuden toimintaedellytyksiä seksipalveluiden kysyntään vaikuttamalla. (Sisäasiainministeriö 2008.)

Ihmiskaupan vastaisista strategioista oikeustieteen väitöskirjaa tekevä Venla Roth on arvostellut muutoksia seuraavasti: Näiden kahden säännöksen (ihmiskauppa ja paritus) rajanveto jäi tekemättä riittävän tarkasti. Se on johtanut siihen, ettei vielä oikeastaan tiedetä, mikä erottaa ihmiskaupan parituksesta. (Roth 2008.)

Ulkomaalaislaki astui Suomessa voimaan 30.4.2004. Lain tarkoituksena on toteuttaa ja edistää hyvää hallintoa ja oikeusturvaa ulkomaalaisasioissa. Lain tarkoituksena on lisäksi edistää hallittua maahanmuuttoa ja kansainvälisen suojelun antamista ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia kunnioittaen sekä ottaen huomioon Suomea velvoittavat kansainväliset sopimukset. Laissa tarkoitetaan ihmiskaupalla rikoslain (39/1889) 25 luvun 3 ja 3 a §:ssä tarkoitettua ihmiskauppaa ja törkeää ihmiskauppaa sekä ihmiskaupan uhrilla ulkomaalaista, jonka voidaan perustellusti epäillä joutuneen ihmiskaupan uhriksi. (Ulkomaalaislaki 21.7.2006/619.)

Vuonna 2006 ulkomaalaislakiin lisättiin säädökset erityisestä ihmiskaupan uhrin oleskeluluvasta sekä harkinta-ajasta, jonka aikana uhri voi toipua kokemuksistaan ja harkita, ryhtyykö hän yhteistyöhön viranomaisten kanssa rikokseen syyllistyneiden vastuuseen saattamiseksi. Lisäyksen tarkoituksena oli ihmiskaupan vastaisen työn tehostaminen. (Rikoslaki 16.8.1996/626.)

Rikoslakiin ja Ulkomaalaislakiin liittyy säännöksiä, joilla on merkitystä ihmiskaupan torjuntaa ajatellen: rikoslaki sisältää mm. säännökset luvattoman ulkomaalaisen työvoiman käytöstä ja ulkomaalaislaki ulkomaalaisrikkomuksesta ja työnantajan ulkomaalaisrikkomuksesta. (Sisäasiainministeriö 2008.)

Kotouttamislaki (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta) säätelee maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden palvelujärjestelmään liittyviä toimintoja, ja siihen lisätyt säännökset ihmiskaupan uhrien auttamisesta tulivat voimaan 1.1.2007. Kotouttamislain tavoitteena on edistää maahanmuuttajien kotoutumista, tasa-arvoa ja valinnanvapautta toimenpiteillä, jotka tukevat yhteiskunnassa tarvittavien keskeisten tietojen ja taitojen saavuttamista sekä turvata turvapaikanhakijoiden ja joukkopaon vuoksi tilapäistä suojelua saavien toimeentulo ja huolenpito järjestämällä vastaanotto. Tämän lain tavoitteena on lisäksi auttaa ihmiskaupan uhreja. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493.)

Kotouttamislain määritelmän mukaan ihmiskaupan uhrilla tarkoitetaan henkilöä, joka on ilmeisesti avun tarpeessa ihmiskaupan kohteeksi joutumisen vuoksi tai erityisen avun tarpeessa ihmiskaupparikosta tutkittaessa; sekä ihmiskaupan uhrien auttamisella turvapaikan hakijoiden vastaanottokeskuksen järjestämiä palveluja ja tukitoimia, joiden tarkoituksena on pitää huolta ihmiskaupan uhreista ja heidän toimeentulostaan, edistää heidän toipumistaan ja kotoutumistaan sekä tukea heidän toimintakykyään ja turvallista paluutaan.

Lain mukaan kunnalle voidaan korvata ihmiskaupan uhrille annetuista uhriasemasta johtuvista erityisistä palveluista ja tukitoimista aiheutuvia kustannuksia. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493.)

Kotouttamislain mukaan ihmiskaupan uhrille voidaan järjestää palveluita ja tukitoimia, joihin voi sisältyä oikeudellista ja muuta neuvontaa, kriisiapua, sosiaali- ja terveystalvveluja, tulkkipalveluja sekä muita tukipalveluja, majoitus tai asuminen, toimeentulotuki ja muu tarpeellinen huolenpito sekä turvallisen paluun tukeminen. Palveluja ja tukitoimia annettaessa tulee ottaa huomioon ihmiskaupan uhrin iästä, turvattomasta asemasta sekä fyysisestä ja psyykkisestä tilasta johtuvat erityistarpeet sekä ihmiskaupan uhrin ja tukitoimia järjestävän henkilöstön turvallisuus. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493.)

3.2 Muut lait ja asetukset

1.1.2007 voimaan astuneella ns. tilaajavastuulilla on (Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä) merkitystä työvoiman hyväksikäytön (ihmiskauppa mukaan lukien) ja harmaan talouden torjunnan näkökulmasta. Lain mukaan tilaajan tulee laiminlyöntimaksun uhalla selvittää osapuolen taustat ennen vuokratyövoiman käyttöä koskevan sopimuksen tai alihankintasopimuksen tekemistä. (Sisäasiainministeriö 2008.)

Ihmiskaupan uhrien auttamisessa toimivaltaisesta vastaanottokeskuksesta säädetään työministeriön asetuksessa n:o 1256. Vastaanottokeskus voi

järjestää 25 a §:ssä tarkoitetut palvelut ja tukitoimet itse tai ostaa ne julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Eesityksen vastaanottokeskukselle ihmiskaupan uhrille annettavista palveluista ja tukitoimista voi tehdä viranomaisen, ihmiskaupan uhri itse tai yksityinen tai julkinen palvelujen tuottaja. Palveluja ja tukitoimia ei voida antaa vastoin henkilön tahtoa. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493.)

Edellä mainitun asetuksen mukaan vastaanottokeskuksen johtajan päätöksenteon tukena ja ihmiskaupan uhrien palvelutarpeen arvioimista varten on vastaanottokeskuksen yhteydessä moniammatillinen arviointiryhmä. Arviointiryhmässä on johtajan lisäksi oltava vähintään yksi sosiaalihuollon asiantuntija ja terveydenhuollon asiantuntija sekä poliisin ja rajatarkastusviranomaisen edustaja. Työvoima- ja elinkeinokeskus asettaa arviointiryhmät kolmeksi vuodeksi kerrallaan kuultuaan lääninhallitusta ja vastaanottokeskuksen johtajaa. Arviointiryhmän jäsenet toimivat virkavastuulla. Arviointiryhmän on tarvittaessa kuultava asiantuntijoina kunnan viranomaisia, työsuojeluviranomaisia, työmarkkinajärjestöjä, mielenterveystyön ja lastensuojelun asiantuntijoita ja muuta tahoa, joka on tarpeen ihmiskaupan uhrin auttamiseksi. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493.)

4 IHMISKAUPAN UHRIEN AUTTAMINEN

Ihmiskaupan uhrien auttamisella on oma humanitäärinen arvonsa. Uhrien auttamista ei tule kytkeä siihen, saadaanko tätä kautta rikolliset vastuuseen. Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastainen yleissopimus ei edellytä auttamisen sitomista rikoksen selvittämiseen. Jos auttaminen sidottaisiin rikoslain mukaisen tunnusmerkistön täyttymiseen, on vaarana, ettei auttamistyötä ja uhrin tukemista pystytä järjestelmästä huolimatta läheskään kaikissa tapauksissa toteuttamaan. Tämän vuoksi on tärkeää, että uhrin tunnistamisen kynnys on alhainen ja uhrin täytyy voida toimia auttajien kanssa

ilman pelkoa, jonka rikollisia vastaan toimiminen tutkinnassa ja oikeusprosessissa voi aiheuttaa. (Työhallinnon julkaisu 2006/368.)

Ihmiskaupan uhrin tunnistamisessa ei edellytetä rikosoikeudellista näyttöä, epäily ihmiskauppaa tarkoittavasta uhriutumuksesta riittää. Uhrille voidaan myöntää oleskelulupa tutkinnallisista ja oikeuskäsittelyyn liittyvistä syistä, edellyttäen samalla uhrilta yhteistyötä viranomaisten kanssa ja siteiden katkaisemista ihmiskaupasta epäiltyihin. Ihmiskaupan uhreille voidaan myös myöntää niin sanottu harkinta-aika, jonka kuluessa uhri voi toipua kokemuksistaan ja saada neuvontaa siitä, mitä yhteistyö viranomaisten kanssa hänelle käytännössä merkitsee. Harkinta-ajan aikana voidaan myös tunnistaa uhrin avuntarve ja antaa tarvittavaa kriisiapua. (Työhallinnon julkaisu 2006/368.)

Alkuvaiheen tutkintanimikkeistön olisi oltava mahdollisimman laaja, sisältäen useita eri rikosnimikkeitä, sillä auttamisen ja uhrilähtöisyyden näkökulmasta katsottuna esimerkiksi törkeän laittoman maahantulon järjestämisen kohteiksi joutuneet henkilöt voivat olla ihmiskaupan uhreihin nähden hyvinkin samankaltaisessa tilanteessa. (Työhallinnon julkaisu 2006/368.)

4.1 Uhrin asema ja uhriutumisen prosessi

Ihmiskaupparikoksen tekijät käyttävät väärin valta-asemaansa. Uhrin riippuvainen asema voi johtua esimerkiksi perhe-, sukulaisuus-, työ-, vuokra- tai velkasuhteesta. Riippuvuus voi syntyä myös luvattoman maassa oleskelun tai matkustusasiakirjojen puuttumisen seurauksena. Usein ihmiskaupparikoksen taustalla on velka, jota uhri pyrkii Suomessa suorittamaan työllä tai muulla toiminnalla, kuten prostituutiolla. Toisinaan ihmiskauppa on järjestyneiden rikollisryhmien organisoimaa toimintaa. Ihmiskaupparikokseen voivat kuitenkin syyllistyä myös uhrin omaiset, ystävät tai tuttavat. (Vähemmistövaltuutettu 2009.)

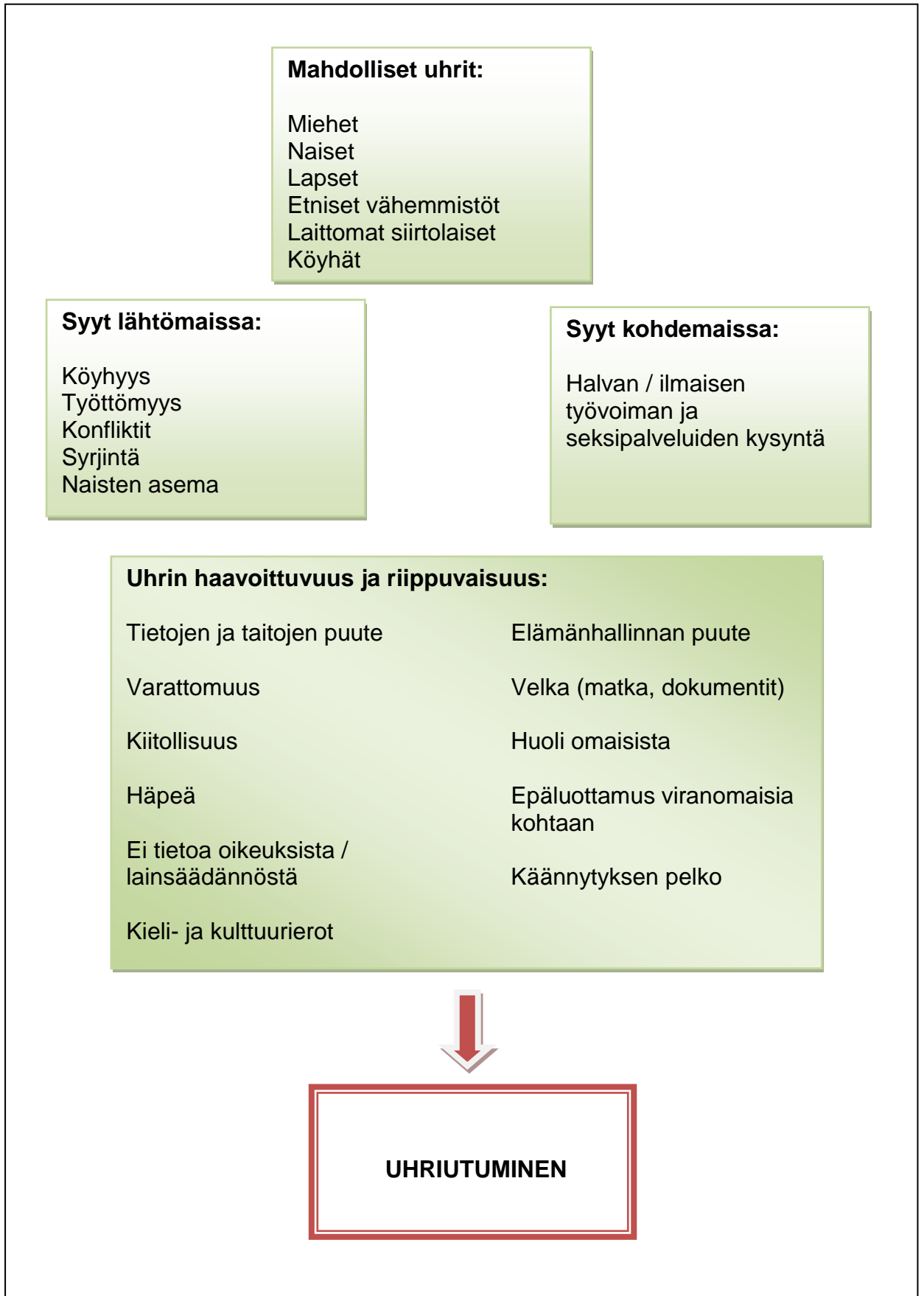
Ihmiskaupan uhrin turvaton tila voi aiheutua esimerkiksi uhrin nuoresta iästä, ominaisuuksista, taloudellisesta tai sosiaalisesta asemasta, psyykkisestä tilasta tai aikaisemmista (traumaattisista tms.) kokemuksista. Nämä tekijät saattavat

lisätä ihmiskaupan uhrin turvattomuutta ja haavoittuvuutta joutua ihmiskaupan uhriksi. Näitä altistavia tekijöitä ihmiskaupparikoksen tekijät käyttävät usein tietoisesti ja tarkoituksellisesti hyväkseen saattaakseen uhrinsa hyväksikäytön kohteeksi. (Vähemmistövaltuutettu 2009.) Viuhkon ja Jokisen (2009) mukaan uhrin ovat myös itse valmiita ottamaan riskejä ja löytämään uusia tapoja elintasonsa nostamiseen ja perheidensä tukemiseen. Tämä ilmiö on vaikutusta globalisaatiosta ja kasvaneesta rajanylityksestä maiden välillä.

Viuhko ja Jokinen (2009) pitävät rahaa erityisen tärkeänä asiana, kun keskustellaan uhriutumisen ja tavoista, joilla uhreja pakotetaan muun muassa prostituutioon ja heitä estetään lopettamaan sitä. Ei ole epätavallista, että prostituutiosta naiset joutuvat maksamaan korvauksia parittajille, vaikka heillä ei olisi riittävästi asiakkaita ja tuloja korvausten maksamiseen. Näin ihmiskaupparikoksen tekijät sitovat uhrin velkasuhteeseen ja estävät heitä irtautumasta tekijöitä hyödyttävästä työstä. Uhrien yhteyksiä ulkomaailmaan kuten perheeseen ja ystäviin saatetaan valvoa tai rajoittaa. Myös psykologisia tai fyysisiä hallintakeinoja voidaan käyttää. Niihin sisältyy erityisesti uhkailuja ja fyysistä väkivaltaa sekä psykologista painostusta. Uhriin kohdistuvan uhkailun ja väkivallan lisäksi sitä voidaan kohdistaa myös heidän perheisiinsä.

Vaikka pääasiassa uhrin saadaan houkuteltua valheellisin perustein vapaaehtoisesti mukaan, joskus uhrin myös kidnapataan. Ihmiskaupparikoksen tekijä joko huijaa uhrin mukaansa luvaten valheellisesti oikean työpaikan tai alusta alkaen pakottaa väkivaltaa käyttäen uhrin toimimaan tahtonsa mukaan. Väkivallalla tai sillä uhkaamalla uhri saadaan toimimaan odotetulla tavalla. Uhri voi joutua velkasuhteeseen, joka voi syntyä esimerkiksi uhrin kuljettamisesta ja elinkustannuksista. Usein velka moninkertaistuu ajan kuluessa pahentamalla uhrin riippuvaista asemaa. Lähtömaasta, kansalaisuudesta ja kohdemaasta riippuen yhden ihmisen maksettavaksi voi langeta jopa 10 000–20 000 euroa pelkästään matkustamisen järjestämisestä. (Franz-Koivisto ym. 2006.)

Kuviossa 3 havainnollistetaan uhriutumisen prosessia ja sen eri osatekijöitä.

Kuvio 3, uhriutumisen prosessi ja keskeiset osatekijät

Usein fyysisen väkivallan lisäksi käytetään henkistä väkivaltaa. Uhrille uskotellaan, että hän on itse syyllinen tilanteeseen, ja että maan viranomaiset eivät auta tai pitävät häntä rikollisena ja rankaisevat häntä. Uhrilta otetaan usein hänen henkilöllisyystodistuksensa pois heti maahan saavuttua. Joskus uhri ei edes tiedä, missä häntä pidetään, ja ulkomailla uhri ei usein puhu kyseisen maan kieltä. (Franz-Koivisto ym. 2006.) Vieras kulttuuri ja kieli sekä syrjivät ja rasistiset asenteet lisäävät rikoksen uhrin haavoittuvuutta. Vieraassa maassa uhri on epätietoinen sellaisistakin asioista, jotka hän omassa maassaan tietää (Kjällman 2002). Uhri ei välttämättä uskalla kääntyä viranomaisten puoleen, koska hänellä voi olla huonoja kokemuksia oman maan viranomaisista tai hän tietää olevansa laittomasti maassa (Suomen ekumeenisen neuvoston julkaisu 2007). Jo pelkästään matkustamistahtuma on kokemattomalle matkajalle stressitekijä, jolloin uhria on helppo valmentaa, manipuloida ja uhkailla (Korpi 2009).

4.2 Kuntoutumisen mahdollisuudet

Auttamisen näkökulmasta ihmiskaupan uhrin ovat väliinpuotoajan asemassa. Uhrin tunnistamisen jälkeen keskeistä on, että hänelle voitaisiin välittömästi tarjota majoitus, mahdollisuus palveluihin, sekä varmistaa hänen turvallisuutensa. Auttamistyössä alkuvaihe on kriittisin, ja se kytkeytyy välittömästi myös rikoksen tutkintaan ja mahdollisuuksiin selvittää tapaus. Vain uhrin, jotka tuntevat olonsa turvalliseksi, uskaltavat antaa tapauksesta tietoja. (Edilex 2009.)

Työhallinnon julkaisussa 2006/368 todetaan, että kriisiapu saattaa olla ensivaiheen auttamisen kannalta välttämätöntä uhrien hengen ja terveyden turvaamiseksi sekä yhteistyön etenemisen kannalta. Kriisiavun toteuttajina voivat toimia muun muassa järjestöt, terveydenhuolto sekä ensi- ja turvakodit. Kriisiapu voi sisältää esimerkiksi seuraaventyypisiä palveluja:

- fyysinen turva, majoitus, ravinto ja hygienia
- fyysisen terveydentilan arviointi ja tarvittava akuutti hoito

- psyykkisen tilan arviointi ja tarvittava akuutti hoito mukaan lukien väkivallan psyykkiset traumat
- mahdollisuus tukihenkilöiden läsnäoloon

Rikoksen uhrin selviytymiseen vaikuttaa se, miten häntä kohdellaan tapahtuman jälkeen. Uhrin kohtaamisessa on oltava asiallinen ja hienotunteinen. Sen lisäksi, että uhri syyllistää helposti itseään tapahtuneesta, hän voi myös kokea muiden syyllistävän häntä. Esimerkiksi esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä esitetyt kysymykset voidaan tulkita syyllistäviksi, siksi on tarpeen uhrin valmistaminen etukäteen siihen, mitä oikeudenkäynnissä saattaa olla edessä. (Kjällman 2002.)

Auttamisjärjestelmässä olevan ihmiskaupan uhrin kuntoutumiseen on tärkeää panostaa. Osa uhreista palaa kotimaahansa, mutta osa jää oleskeluluvan turvin Suomeen. Kuntoutumisella tähdätään siihen, että uhri voi jatkossa elää mahdollisimman itsenäistä ja tervettä elämää. Tavoitteena on siis uhrin voimaantuminen itsemäärääväksi toimijaksi (Thesslund 2007). Kaikilla auttamisjärjestelmässä olevilla ihmiskaupan uhreilla on kuitenkin oikeus kuntoutuspalveluihin huolimatta siitä, jäävätkö he Suomeen vai palaavatko lähtömaahan. Kansallisessa ihmiskaupan vastaisessa toimintasuunnitelmassa ihmiskaupan uhrien auttamisen lähtökohdaksi on kirjattu muun muassa uhrikeskeisyys. Thesslundin (2007) mukaan uhrikeskeisyydellä tarkoitetaan ihmiskaupan uhrin avun ja tuen tarpeen ensisijaisuutta oikeudellisiin ja lainsäädännöllisiin toimenpiteisiin. Ihmiskaupan uhrien kanssa toimittaessa se merkitsisi esimerkiksi uhrin oikeutta toipua rauhassa traumaattisista kokemuksista ja saada tukea toipumiseen.

Auttamistarpeen selvittäminen on monivaiheinen ja jatkuvasti täydentyvä prosessi, joka alkaa uhrin tilanteen kartoittamisella. Tuki- ja toimijaverkoston kokoamisen ja työnjaosta sopimisen myötä asiakastyö uhrin kanssa jatkuu yleisimmin vastaanottokeskuksessa, kunnan sosiaalitoimistossa tai järjestössä, riippuen muun muassa uhrin asuinpaikasta. Auttamistarpeiden selvittämisessä uhrin oman mielipiteen huomioiminen on ensiarvoisen tärkeää, ja monia avuntarpeita saadaan parhaiten selville aktiivisella puheeksiotolla. Täysi-

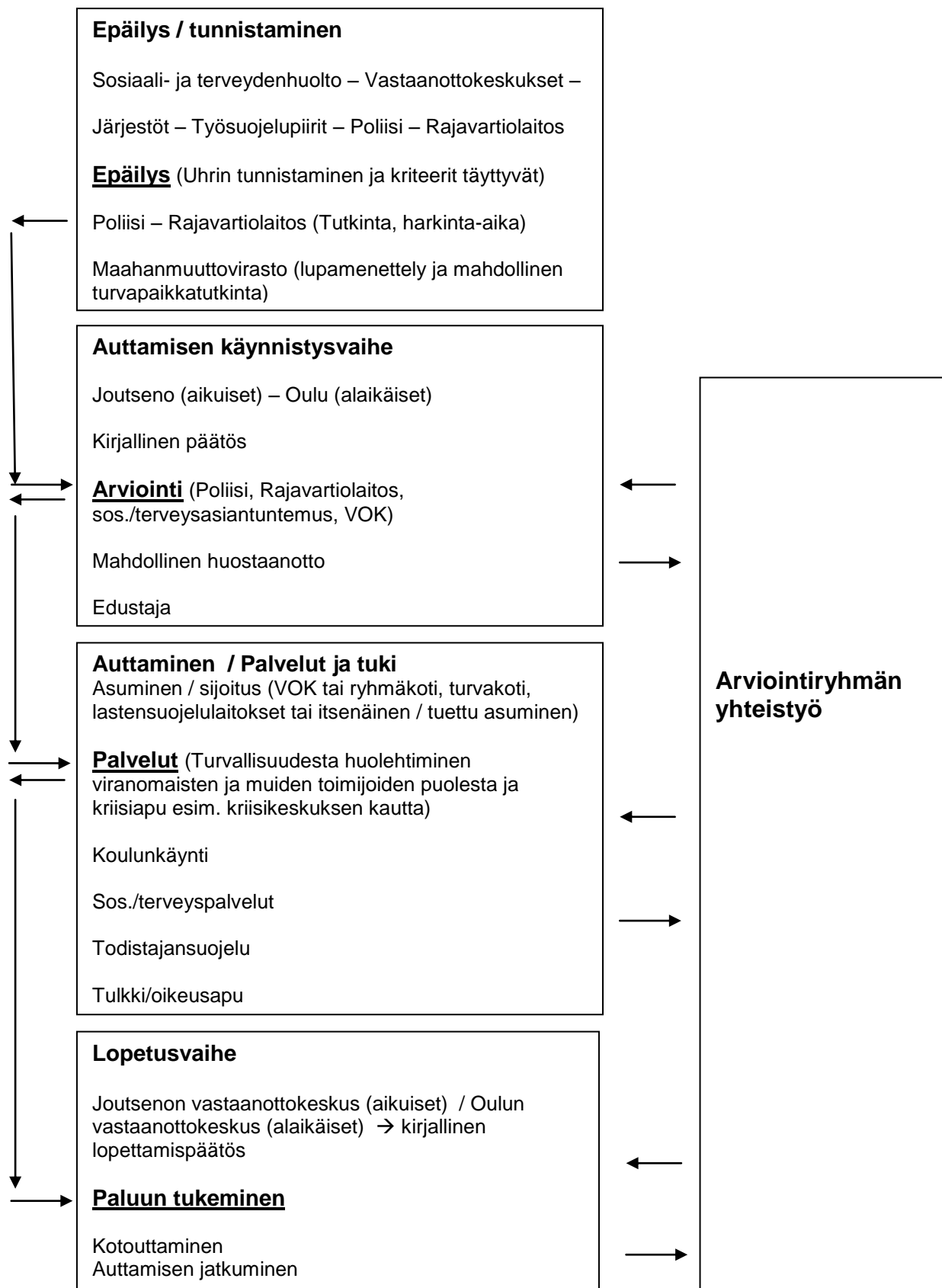
ikäisten uhrien auttaminen perustuu vapaaehtoisuuteen. Kuntoutumisen tarpeet ovat uhreilla hyvin vaihtelevia. Osa uhreista tarvitsee monipuolisia fyysisiä ja psyykkisiä kuntoutuspalveluita. Traumatisoitumiseen voi liittyä psyykkisten oireiden lisäksi myös esimerkiksi kehon hahmottamiseen liittyviä ongelmia, joihin tarvitaan fysioterapeuttista hoitoa. Esimerkkejä kuntoutuspalveluista ovat kidutettujen kuntoutuspalvelut ja kriisikeskukset. (Reijonen 2009, henkilökohtainen tiedonanto.) Päihdeongelmat ovat ihmiskaupan uhreilla yleisiä, samoin psyykkiset ongelmat kuten post-traumaattiset stressireaktiot, pelkotilat ja syyllisyyden tunteet. (Case management Training in Counter Trafficking 2007.) On tärkeää, että uhrilla on mahdollisuus puhua kokemastaan tarpeensa mukaan ja purkaa kaikenlaisia tunteita. Hänen on hyvä tietää, että reagoiminen on luonnollista ja kuuluu asiaan (Kjällman 2002).

Taloudellisen ja sosiaalisen kuntoutumisen tukeminen voi sisältää muun muassa yhteiskunnallista opetusta. Uhrille kerrotaan hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ja yhteiskunnan palvelujärjestelmästä. Kielikurssit ovat yksi tärkeimmistä tukipalveluista. Suuri osa uhreista haluaa jäädä Suomeen, koska he ovat tulleet tekemään työtä ja ansaitsemaan toimeentulonsa. Koulutuksen ja työllistymisen ehtona on usein kielen oppiminen. Avustaminen perheyhteyksien ylläpitämisessä voi myös tukea uhrin kuntoutumista. (Reijonen 2009, henkilökohtainen tiedonanto.)

4.3 Ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman periaatteet

Pohjana auttamistyölle Suomessa toimii kansallinen ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma (Ulkoasiainministeriön julkaisu 2005/18, hyväksytty valtioneuvostossa 25.8.2005) sekä työryhmän ehdotus palvelujen ja tukitoimien toteuttamiseksi (Työhallinnon julkaisu 2006/368). Kotouttamislain uudet säännökset, jotka tulivat voimaan vuoden 2007 alussa, koskevat ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kehittämistä. Niiden tarkoituksena on taata tarpeellisen toimeentulon ja huolenpidon järjestäminen uhreille. (Joutsenon vastaanottokeskus 2008.)

Valmius: yhteistyö, neuvonta, tiedotus, koulutus, etsivä työ ja puhelinpäivystys

Kuvio 4, Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä *

*Sovellettu kuvio UM:n ihmiskaupan vastaisesta tarkennetusta toimintasuunnitelmasta 2008

Ihmiskaupan uhrit ovat kohdemaassa usein erityisen haavoittuvassa asemassa, ja ihmiskaupan uhrien auttamista koskevat toimenpiteet edesauttavat myös ihmiskaupan vastaista toimintaa yleensä. Auttamisjärjestelmän tavoitteena on uhrin auttamisen lisäksi myös välillisesti auttaa rikollisten jäljittämistä ja syyttämistä sekä ehkäistä uudelleen uhriutumista. Peruseriaatteena on valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman ihmisoikeus- ja uhriperusteinen näkökulma (Lakikirjasto Edilex 2006).

Ihmiskaupan uhrien auttamisen lähtökohdaksi on hallituksen ihmiskaupan vastaisessa toimintasuunnitelmassa asetettu moniammatillisuus ja olemassa olevien palvelujärjestelmien hyödyntäminen. Toimintasuunnitelman mukaan palvelujärjestelmän tulisi perustua seuraaville periaatteille:

- Uhrin tunnistamisen jälkeen keskeistä on se, että hänelle voidaan välittömästi tarjota mahdollisuus palveluihin. Palveluntuottajan tulee ennen palvelujärjestelmään ohjaamista voida luottaa palvelujen rahoitukseen sekä sen jatkuvuuteen että suuruusluokkaan.
- Koska uhrit ovat erilaisia ja erilaisissa tilanteissa, on palveluja voitava tarjota uhrin yksilöllisen tarpeen mukaisesti ja heidän yksilöllinen tilanteensa huomioon ottaen.
- Palveluja tulee voida tarjota niin pitkän aikaa kuin uhrin tarve vaatii. Osa uhreista haluaa palata mahdollisimman pian takaisin lähtömaahan, kun taas osa voi tarvita todistajan tai asianomistajan palveluja koko rikosoikeudenkäynnin ajaksi.
- Palvelujen rahoittajan ja tuottajien tulee pyrkiä ehkäisemään ja minimoimaan järjestelmän väärinkäytökset
(Työhallinnon julkaisu 2006/368)

Ihmiskaupan vastaisessa toimintasuunnitelmassa (Ulkoasiainministeriön julkaisu 2005/18) on annettu seuraavia ohjeita, jotka ovat lähtökohtana käytännön toimien suunnitteluun auttamisjärjestelmässä:

Uhrikeskeisessä näkökulmassa tarkastelua käännetään oikeudellisesta ja lainsoveltamisen näkökulmasta siihen, että uhrin tarvitsevat toipumisaikaa ja tukea traumaattisista kokemuksista toipumiseen. Heidän integroitumistaan yhteiskuntaan tuetaan riippumatta siitä, jääkö uhri kohdemaahan vai palaako hän takaisin lähtömaahan. Palvelut räätälöidään kunkin yksilöllisen tarpeen mukaan.

Toiminnan tavoitteena on uhrin voimaantuminen. Yksilöä tuetaan saavuttamaan taloudellinen ja psyykkinen itsenäisyys ja itsemääräämisoikeus sekä kyky ja mahdollisuus tehdä häntä itseään koskevia päätöksiä ja valintoja. Tavoitteen saavuttamiseksi on tärkeää, että uhri saa tietoa oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Mahdollisten eri vaihtoehtojen esittäminen tulee esittää kielellä, jota uhri ymmärtää parhaiten, jotta hän pystyy tekemään valintoja ja päätöksiä tiedon perusteella. Kaiken uhrin auttamistyön perustana on kulttuurisensitiivisyys. Ihmiskaupan uhrin auttaminen perustuu moniammatilliselle yhteistyölle. Yleensä auttamisjärjestelmän käyttämät palvelut koostuvat jo olemassa olevasta palveluverkosta, jossa hyödynnetään sekä julkis- ja yksityisiä palveluita että kolmannen sektorin tarjoamia palveluita (Ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma, Ulkoasiainministeriön julkaisu 2005/18).

Kuntien tehtävänä on huolehtia niiden henkilöiden auttamisesta, joilla on kotikunta Suomessa, lukuun ottamatta erityispalveluja. Inhimilliset näkökohdat huomioon ottaen ja uhrin tasapuolisen kohtelun vuoksi on tärkeää, ettei ihmiskaupan uhriksi epäilty henkilö jää keskitetyn auttamisjärjestelmän ulkopuolelle, vaikka hänellä olisikin jo määritelty kotikunta (Suomen kuntaliiton kannanotto 2006).

4.4 Auttamisjärjestelmän koordinointi

Kotouttamislain mukaan auttamisjärjestelmän toimeenpanosta vastaavat tähän erikseen nimitetyt vastaanottokeskukset. Oulun vastaanottokeskus koordinoi ilman huoltajaa saapuneiden alaikäisten uhrin auttamista. Joutsenon

vastaanottokeskus huolehtii aikuisten ja perheiden auttamisen koordinoinnista. (Joutsenon vastaanottokeskus 2008.)

Ihmiskaupan uhri voi asua Suomessa jatkuvaluontoisen tai pysyvän oleskeluluvan turvin. Uhri saattaa olla myös Suomen kansalainen. Näissä tapauksissa uhrilla on kotikunta ja oikeus asumiseen perustuvaan sosiaaliturvaan. Suomessa asuvan palveluista vastaa ihmiskaupan uhrin aseman vuoksi hänen kotikuntansa, tarvittavia erityispalveluja lukuun ottamatta. (Työhallinnon julkaisu 2006/368.)

Ihmiskaupan uhri tai uhriksi epäilty henkilö voi tulla auttamisjärjestelmän piiriin vastaanottokeskuksen omasta aloitteesta, muun viranomaisen aloitteesta, auttamisjärjestelmään kuuluvan järjestön tai muun toimijan esityksestä taikka vastaanottokeskuksen johtajan harkinnan mukaan jonkin muun tahon kautta. Viranomaisen tai järjestön esitys henkilön ottamisesta auttamisjärjestelmään on tehtävä pääsääntöisesti kirjallisesti. Esitystä tehdessä on perusteltava, mihin ihmiskauppaepäily perustuu. Henkilö voidaan katsoa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään kuuluvaksi vastaanottokeskuksen johtajan tekemän päätöksen jälkeen (Joutsenon vastaanottokeskus 2008.) Joutsenon vastaanottokeskuksen puhelinnumero toimii ihmiskauppatapauksissa valtakunnallisena auttavana numerona. Ympäri vuorokauden päivystävän puhelinnumeron tarkoitus on, että kuka tahansa voi ilmoittaa ihmiskauppaepäilystä tai pyytää apua sen uhrille. (Poliisi 2009.)

Vastaanottokeskusten tukena auttamisjärjestelmän toimeenpanossa ja kehittämisessä toimii moniammatillinen arviointiryhmä, joka koostuu vastaanottokeskuksen johtajan lisäksi ainakin sosiaalihuollon ja terveydenhuollon asiantuntijasta, poliisin ja rajatarkastusviranomaisen edustajista. Tarvittaessa arviointiryhmän kokouksiin kutsutaan asiantuntijoita. (Joutsenon vastaanottokeskus 2008.)

Arviointiryhmän tehtävät ovat

- ihmiskaupan uhrin avuntarpeen sekä auttamista koskevien säännösten soveltamisen ja soveltamisen lakkaamisen arvioiminen

- ihmiskaupan uhrin sijoittamisen ja palvelutarpeen arvioiminen
- viranomaisten ja auttamisjärjestelmän toimijoiden välisestä tiedonkulusta huolehtiminen.
- ihmiskaupan uhrin turvallisuusriskien arvioimiseen ja turvallisuustoimenpiteiden suunnitteluun ja järjestämiseen osallistuminen

Arviointiryhmässä käsitellään seuraavia asioita:

- oikeudellinen neuvonta ja oikeusapu
- hallinnollinen tuki ja neuvonta
- tulkkipalvelut
- asuminen
- sosiaalipalvelut
- terveyspalvelut
- alaikäisten erityispalvelut
- turvallisuus
- koulutus, työelämään pääsy ja kotoutuminen
- paluun järjestäminen

(Joutsenon vastaanottokeskus 2008)

Tarvittavat palvelut järjestetään hallituksen ihmiskaupan vastaisessa toimintasuunnitelmassa annettujen suuntaviivojen mukaisesti. Ihmiskaupan uhrin ovat turvapaikanhakijoista eroava ryhmä, jonka palveluntarpeet ovat toisenlaiset. Joutsenon ja Oulun vastaanottokeskukset eivät järjestä palveluita itse, vaan hankkivat ne pääosin ostopalveluina kolmannen sektorin toimijoilta tai yksityisiltä tai julkisilta palvelujen tarjoajilta. Auttamisjärjestelmän kautta rahoitettavien palveluiden järjestäminen tapahtuu puitesopimuksiin pohjautuvina ostopalveluina. (Työhallinnon julkaisu 2006/368.)

Tavoitteena ihmiskaupanuhrien auttamisjärjestelmässä on se, että mahdollisimman pitkälle voitaisiin käyttää olemassa olevia palvelujärjestelmiä.

Keskeinen ero palvelujen järjestämisessä syntyy siinä, onko uhrilla kotikuntaa Suomessa vai ei. (Ulkoasiainministeriön julkaisuja 2005/18.)

5 ASiantuntijoiden ja Toimijoiden Näkökulmia Ihmiskaupasta

Opinnäytetyötämme varten teimme yhteensä 10 haastattelua. Kuusi haastateltavista oli henkilöitä, jotka työskentelevät ihmiskaupan uhrien tai ihmiskaupan tai sen kaltaisen rikollisuuden parissa ja käytämme heistä nimitystä asiantuntija. Haastateltavat työskentelevät keskusrikospoliisissa, rajavartiolaitoksessa, ja vastaanottokeskuksessa. Verkostojemme kautta saimme asiantuntijahaastatteluja sellaisilta henkilöiltä, joilla on konkreettista ja ajantasaista tietoa ihmiskaupasta. Neljä haastateltavaa oli toimijoita, joiden ajattelimme voivan työssään kohdata ihmiskaupan uhrin. Haastateltavista osa työskentelee sosiaalialalla ja osa työsuojelupiirissä. Näistä haastateltavista käytämme nimitystä toimija. Myös asiantuntijoiden käsitykset siitä, kuka voi työssään kohdata ihmiskaupan uhrin, vaikuttivat näiden haastateltavien valintaan.

Haastatteluista saamamme tiedot ovat keskeisessä osassa opinnäytetyömme tavoitteiden saavuttamisessa, sillä nämä tiedot pohjautuvat useimmiten käytännön kokemuksiin ja ovat myös ajantasaisia. Haastattelujen ja keräämiemme teorian tietojen välillä on paljon yhteneväisyyttä, mutta myös joitakin ristiriitaisuuksia, jotka tiedostimme jo varhain. Nämä näkemykselliset erot ovat kuitenkin jo itsessään arvokasta tietoa ja hyödyllistä käsiteltävää sekä pohdinnan että työn kehittämisen kannalta.

5.1 Selvitystyön tavoitteet ja toteutus

Selvitystyön tavoitteena on kerätä ajankohtaista tietoa ihmiskaupan vastaiseen työhön osallistuvilta viranomaisilta ja sosiaalialan toimijoilta sekä kartoittaa heidän näkemyksiään Suomen ihmiskaupatilanteesta ja uhrin tunnistamisesta.

Selvityksessä pyrimme myös hahmottamaan Kaakkois-Suomen sosiaalialan toimijoiden roolia ihmiskaupan vastaisessa työssä sekä heidän valmiuksiaan osallistua auttamistyöhön.

Selvitystyön tarkoituksena on myös tuottaa ajankohtaista tietoa ihmiskaupasta Saimaan ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmaan. Tietoa tarvitaan, jotta ihmiskaupan uhrien tunnistaminen helpottuu ja valmiudet toimia ihmiskaupan uhrin auttamiseksi paranevat.

Ihmiskauppa-asioiden päätöksenteossa toimii maahanmuuttoviraston nimeämä moniammatillinen arviointiryhmä. Arviointiryhmään kuuluvat vastaanottokeskuksen johtajan lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollon, poliisin, rajavartiolaitoksen ja maahanmuuttoviraston edustajat. Uskomme, että arviointiryhmä voi hyötyä saaduista tiedoista ja kohdentaa tarvittaessa esim. koulutusta oikein.

Opinnäytetyötä tehdessämme huomasimme hyvin varhaisessa vaiheessa sen, että vaikeudeksi voi muodostua tiedon saaminen, koska kirjallisuutta aiheesta ja etenkin Suomen tilanteesta on saatavilla vähän. Tämän vuoksi pyrimme haastatteluiden kautta löytämään kosketuksia todelliseen käytännön työhön ja asetimme asiantuntijoiden näkemykset merkittävään asemaan tässä selvitystyössä.

Opinnäytetyötä tehdessämme tiedostimme myös sen tosiasian, että viranomaisia sitova vaitiolovelvollisuus voi koitua tiedonsaannin esteeksi. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä olevien henkilöllisyys ja olinpaikka pyritään salaamaan mahdollisimman hyvin ja näin ollen kovinkaan tarkkoja tietoja ei ole mahdollista opinnäytetyöhön kirjoittaa. Ihmiskaupan uhrien haastattelu ei ollut tavoitteena jo pelkästään asian arkaluontoisuuden ja muiden käytännön esteiden vuoksi.

Aineistonkeruumenetelmänä käytimme haastattelua. Haastatteluissa käytimme avoimia tai puolistrukturoituja kysymyksiä, jotka mahdollistavat aihealueen kokonaisuuden hahmottamisen ja ymmärtämisen sekä uusien näkökulmien

löytämisen. Haastattelut pyrittiin toteuttamaan asiantuntijahenkilöiden työympäristössä, mahdollisimman kiireettömästi sekä ennen kaikkea kuuntelevalla ja reflektovalla työotteella. Osa haastatteluista toteutettiin välimatkojen vuoksi ja haastateltavien toiveesta sähköpostitse.

Haastattelut teemoitettiin muutamiin keskeisiin aiheeseen liittyviin osa-alueisiin, jotka muodostettiin selvitystyön tavoitteiden pohjalta. Pyrimme haastatteluissa mahdollisimman väljään rakenteeseen ja -muotoon, jotta haastateltavat asiantuntijat saavat riittävästi vapautta ja mahdollisuuksia näkemyksiensä esille tuomiseen.

Olemme pyrkineet analysoimaan ja hyödyntämään saatua materiaalia seuraavasti: pyrimme löytämään aihepiiristä keskeisiä säännönmukaisuuksia ja mahdollisia ristiriitoja, mikä tarkoittaa aihe-alueen elementtien ja niiden välisten suhteiden kartoitusta sekä teoreettisten ja toiminnallisten mallien löytämistä. Selvitimme, minkälaiset säännönmukaisuudet ja ristiriidat toistuvat ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa ja miten teoreettinen tieto ja kenttätyössä koettu käytäntö kohtaavat toisensa.

Pyrimme haastattelumateriaalia analysoidessamme saavuttamaan riittävän luotettavuuden, vaikka ymmärrämme sen, että aineisto tulee koostumaan melko paljon asiantuntijoiden subjektiivisista ja käytännön työhön pohjautuneista näkökulmista. Myös opinnäytetyön käytännönläheisyys ja asiantuntijakeskeisyys tuo mukanaan luotettavuutta, joten näitä seikkoja pyrimme hyödyntämään sekä tiedonkeruu- että analysointivaiheessa.

5.2 Haastateltujen tahojen rooli ihmiskaupan vastaisessa työssä

Haastattelemamme asiantuntijat tekevät ihmiskaupan vastaista työtä hyvin laajasti. Ihmiskauppailmiön rajat ylittävän luonteen vuoksi syyttäjät tarvitsevat työssään kansainvälisiä yhteyksiä ja asiantuntemusta kansainvälisestä rikosoikeudellisesta yhteistyöstä, ja valtakunnansyyttäjänvirasto tarjoaa apuaan tässä suhteessa. Kansainvälinen yhteistyö painottuu myös keskusrikospoliisin ihmiskaupan ja laittoman maahantulon vastaisessa ryhmässä. Kansainvälisen

yhteistyön avulla pyritään tukemaan rikostutkintaa niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla. Rajavartiolaitoksen roolia voidaan pitää yhtenä osatekijänä kokonaisuudessa, jossa ihmiskauppaa pyritään vastustamaan. Rooli syntyy rajatarkastustehtävän pohjalta, kun tavataan maahan tulevia ja maasta poistuvia ihmisiä sekä esitutkintatehtävän pohjalta, kun kuulustellaan laittoman maahantulon ja mahdollisesti myös ihmiskaupan uhreja.

Vähemmistövaltuutetun toimistossa työskentelevän haastateltavan tehtävä ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumisen valvomisen lisäksi on myös kouluttaa juristeja ja järjestää luentoja ihmiskaupasta. Auttamisjärjestelmän (vastaanottokeskus) rooli ihmiskaupan vastaisessa työssä painottuu luonnollisesti uhrien auttamiseen, tukemiseen ja uhrien oikeuksien toteutumisen varmistamiseen. Auttamisjärjestelmällä on myös tiedottamiseen ja kouluttamiseen liittyviä tehtäviä. Näiden avulla lisätään yleistä tietoisuutta ihmiskaupasta ilmiönä, uhreista ja auttamisjärjestelmästä.

Eettisyyden varmistamiseksi ja vastaajien tunnistettavuuden häivyttämiseksi seuraavana ovat työntekijöiden omat kuvaukset roolistaan ihmiskaupan vastaisessa työssä on jätetty nimeämättä.

Luennoin ja koulutan ihmiskaupasta. Ja ihan perusteista kertonut, että mistä tässä on ylipäättään kysymys. Ja minkälaisiin oikeuksiin ihmiskaupan uhreilla on mahdollisuus päästä käsiksi jos sikseen tulee.

Valtakunnansyyttäjänvirasto seuraa mm. syyttäjäkäytännön yhdenmukaisuutta valtakunnantasolla. Yhdenmukaisen syyttäjäkäytännön takaamiseksi VKSV mm. kouluttaa syyttäjiä aihepiiristä ja aihepiiriin erikoistuneiden syyttäjien välityksellä tiedottaa ajankohtaisista asioista.

Auttamisjärjestelmää voidaan pitää nk. positiivisena erityistoimena erityisen heikossa asemassa olevalle ihmisryhmälle, tarkoituksena tukea ja avustaa heitä yhdenvertaisempaan ja tasa-arvoisempaan asemaan muiden ihmisryhmien kanssa. Ihmiskaupan uhreilla on lain mukaan oikeus tulla autetuksi monipuolisesti ja tarpeenmukaisesti johtuen heidän kokemastaan hyväksikäytöstä.

Työtä tehdään sekä suoraan että välillisesti lisäämällä tietoa ilmiöstä ja kohdentamalla koulutusta eri ammattiryhmiin. Vastauksista käy ilmi ilmiön

laajuus ja moniammatillisen yhteistyön merkitys ihmiskaupan vastaisessa työssä. Esitutkintaviranomaisilla työ painottuu luonnollisesti lain valvontaan ja rikostorjuntaan.

Ryhmäni yksi tehtävä on seurata ja kerätä infoa paritus- ja ihmiskaupparikollisuudesta sekä puuttua ja suorittaa esitutkintaa liittyen mm. edellä mainittuihin rikoksiin.

Rajavartiolaitoksen roolin voisi tiivistää niin, että sen tulee kyetä arvioimaan rajanylittäjiä myös mahdollisina ihmiskaupan uhreina silloin, kun rajatarkastuksen yhteydessä viitteitä tällaisesta tulee sille, sekä em. jälkeen ohjaamaan henkilöt eteenpäin asianmukaisesti auttamisjärjestelmän piiriin.

Rajat ylittävän yhteistyön avulla pyritään myös selvittämään ihmiskaupanomaisen toiminnan kokonaiskuvaa eli millaisessa muodossa ihmiskauppaa Suomessa mahdollisesti ilmenee.

Esitutkintatoimintojen yhteydessä kuvio on usein haastavampi ja edellyttää asian rikosoikeudellista kokonaisarviointia sekä toisaalta inhimillisen näkökulman huomiointia mm. mahdollisen uhrin näkökulmasta. Asiassa tulee mahdollisimman herkästi kyetä tunnistamaan mahdollisen uhrin tai myöhemmän uhriutumisen vaarassa olevan henkilön kannalta paras toimintalinja yhdessä muiden ammattilaisten kanssa.

Haastattelemamme toimijat työskentelevät sosiaalialalla ja työsuojelupiirissä. Heillä ei ole virallista roolia ihmiskaupan vastaisessa työssä, mutta kaikki kokivat ihmiskaupan uhrin kohtaamisen mahdolliseksi työssään. Luvussa 4.3 todetaan, että ihmiskaupan uhrien auttamisen lähtökohta on moniammatillisuus ja olemassa olevan palvelujärjestelmän hyödyntäminen. Usein uhrilla on oikeus asumiseen perustuvaan sosiaaliturvaan, jolloin palveluista vastaa hänen kotikuntansa. Haastattelemamme toimijat pitävät laajaa yhteistyöverkostoa tärkeänä ihmiskaupan vastaisessa työssä, mutta kaikki toimijat eivät kuitenkaan kokeneet olevansa osa tätä verkostoa.

Olkoon siinä ovella ihmiskaupan uhri tai muu, me hoidetaan oma osuus siinä ja sitten lähdetään hankkimaan tietoa ja miettimään kuka olisi seuraava siinä verkostossa tai tukiringissä

Me olemme asiantuntijayksikkö ja meillä on oltava tieto ilmiöstä ja asiasta. Jos epäily ihmiskaupasta herää, on pystyttävä ohjaamaan asiaa eteenpäin. Meidän rooli korostuu tiedottamisessa ja tietämisessä. Jos asia nousee esille

asiakastyössä, niin se on tunnistamista ja puheeksiottamista. Tärkeää on myös asian pitäminen esillä verkostoissa ja yhteistyökumppaneiden kanssa.

Työsuojeluviranomaisilla on suhteellisen pieni rooli ihmiskaupan vastaisessa työssä. Tehtäviimme kuuluu ihmiskaupan kaltaisen rikoksen (kiskonnantapainen työsyryntä) havaitseminen ja ilmoittaminen poliisille. Lisäksi annamme poliisille vihjetietoa mahdollisista ihmiskauppaan liittyvistä rikoksista.

5.3 Haastateltavien arviot ihmiskauppatilanteesta Suomessa

Esitutkintaviranomaisten haastatteluista käy ilmi, että nykyisessä lainsäädännössä ihmiskauppa on rikoksena määritelty ahtaasti. Tämän vuoksi tilastojen mukaan ihmiskaupparikollisuutta ei Suomessa juuri ole. Suomessa on annettu vasta kolme tuomiota ihmiskaupasta, joista kaksi törkeästä tekemuodosta. Lainsäädännöstä johtuen haastattelemamme asiantuntijat pitivät todennäköisenä, että rikosten lukumäärä ei luultavasti tule merkittävästi lisääntymään.

Suomen lainsäädännön mukaan on vaikea saada ihmiskauppacaseja. A3

Ihmiskaupparikosten osalta tilanne Suomessa on todettavissa tilastoista ja näiden valossa em. rikollisuutta Suomessa ole. Toisaalta po. rikosnimikettä on arvosteltu runsaasti mm. siitä, ettei sen tunnusmerkistö voi reaalielämässä monessakaan tapauksessa täyttyä. A2

Henkilökohtainen arvioni on, että nykyisen ihmiskauppa rikosnimikkeen voimassa ollessa ei ihmiskaupparikoksia Suomessa paljastu merkittävästi nykyistä enempää. A2

Suomessa ihmiskaupankaltaisina rikoksina pidetään lähinnä törkeää paritusta, törkeän laittoman maahantulon järjestämistä sekä kiskonnantapaista työsyryntää. Suomessa törkeänä parituksena tutkittavana olevaa toimintaa voidaan tarkastella jossain toisessa maassa ihmiskauppana. A1

Toisaalta asiantuntijat näkivät kuitenkin todennäköisenä sen, että ihmiskaupan kaltaisia olosuhteita lähestyvät ihmiskohtalot lisääntyvät eikä se ole enää vain muissa maissa esiintyvä ongelma. Tämä näkyy myös auttamisjärjestelmän tilastoista.

Fakta kuitenkin on, että valtaosa prostituoiduista naisista eivät ole ”pakotettuina” töihin alalle. Toki oman maan taloudellinen tila ja kielitaidottomuus aiheuttavat sen, ettei ole hirvittävän suuri valinnanvara mitä työtä ulkomailla voi tehdä. Moni prostituoitu työskentelee parittajan alaisuudessa ja joutuu tietty maksamaan tälle korvauksia. Mutta Suomesta ei löydy lukituissa tiloissa työskenteleviä orjia (ainakaan tässä vaiheessa tavattu). Varmaan yksi syy tähän on se, ettei löydy asiakaskuntaa tällaiselle toiminnalle Suomessa. A3

Ihmiskauppa ja sitä läheisesti muistuttava toiminta on arkipäivää myös Suomessa. Esimerkiksi kerjäläistoiminta ja kiertelevät romanikommuunit toimivat tätä nykyä ympärivuotisesti Suomessa. Keski-Euroopassa samankaltaisten ryhmien taustalla on havaittu järjestäytyntä rikollisuutta, jonka toimintaa on tutkittu mm. ihmiskauppana. A1

Suomeen saapuvien alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä on kasvanut merkittävästi. Nämä lapset eivät tule Suomeen ilman saattajaa. Suomessa ja ympäri Eurooppaa on havaittu, että ihmissalakuljetusta tehdään mitä suurimmissa määrin taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi. Tämä on omiaan herättämään kysymyksiä, miten Suomeen saapuneet pienet lapset korvaavat salakuljettajille tuhansia euroja maksavat matkajärjestelyt. A1

Tulevaisuuden osalta näen yhä enenevässä määrin seikkoja, joiden johdosta houkutus syyllistyä ihmiskauppaan tai mahdollisuus joutua sen uhriksi lisääntyy. A2

Niin kuin monien muidenkin rikosten osalta ilmitulleiden ihmiskaupparikosten määrä edustaa vain pientä osaa kokonaisrikollisuudesta. Tämä rikollisuuden alue on kasvussa. A5

Vuoden 2009 aikana ihmiskaupan uhreja on ohjautunut auttamisjärjestelmään arvioitavaksi aikaisempia vuosia enemmän. Tämän perusteella ei kuitenkaan ole syytä olettaa, että ihmiskauppatapaukset ovat lisääntyneet, vaan lisääntynyt määrä kuvastaa haastateltavan näkemyksen mukaan lähinnä sitä, että tietoisuus auttamisjärjestelmästä on lisääntynyt.

Vuonna 2009 järjestelmään otettiin 17 uutta uhria. Auttamisjärjestelmässä olevista uhreista noin kaksi kolmannesta on työperäisesti uhriutuneita, ja yksi kolmannes on uhriutunut seksuaalisessa hyväksikäytössä. A6

Toimijat eivät kokeneet, että heillä olisi tarvittavaa tietoa ihmiskauppatilanteen arviointiin. Epäily ongelman olemassaolosta on, ja etenkin prostituutio herättää ajatuksen ihmiskaupasta. Ongelmaa pidetään ajankohtaisena ja osittain uutena ilmiönä.

Vaikea arvioida, siihen ei riitä asiantuntemus. Välillä nousee huolestuttavia ja kysymyksiä herättäviä asioita, etenkin työelämään liittyvissä asioissa, muun muassa ulkomaisten omistuksessa olevien yritysten osalta. Toinen ryhmä on rajan yli tulevat prostituoidut. Ulkomaiset opiskelijat myös joskus mietityttää, voisiko siellä olla jotain? T1

Suomessa ilmiönä ja ongelmana nostanut päätään. Pienellä paikkakunnalla ei varmaan näyttäydy niin kuin isommissa kaupungeissa. T3

Törkeä paritus on mahdollista. Prostituutiolle on kysyntää ja tyttöjä tuodaan maakuntiin. Siinä voi olla taustalla joku joka organisoii ja vetää välistä. T4

5.4 Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen

Asiantuntijoiden haastatteluista käy ilmi, että suurimpia haasteita ihmiskaupan torjunnassa on uhrien tunnistaminen. Uhrien tunnistaminen on vaikeaa, sillä mahdolliset uhrit eivät välttämättä tunne olevansa hyväksikäytettyjä. Suomi on usein kauttakulkumaa ja ihmiskaupamotiivi ei tule helposti esille tässä vaiheessa. Pääsääntöisesti esitutkintaa suorittavilla viranomaisilla katsotaan olevan uhriprofiloinnin perusteella parhaat mahdollisuudet tunnistaa ihmiskaupan uhri.

Viranomaisketjussa kaikkien virkamiesten tulee kyetä tunnistamaan ihmiskaupan uhri, mutta luonnollisesti ne virkamiehet, jotka ovat ketjun alkupäässä eli tavallisimmin poliisi-, tull- ja rajaviranomaiset ovat avainasemassa. A5

Ihmiskauppa on rikos, jonka tunnusmerkistö on määritelty rikoslaisissa. Tässä mielessä parhaat mahdollisuudet tunnistaa mahdollinen ihmiskaupan uhri on rikoksia tutkivilla esitutkintaviranomaisilla. A1

Kyllä mm. poliisi joka työskentelee alalla tai tuntee alan tunnistaa uhrin. A3

Toisaalta vastauksista tuli esiin myös se, että ihmiskaupan uhri on hätään joutunut ihminen, jonka kuka tahansa voi tunnistaa. Ratkaisevaa uhrin tunnistamisessa on myös se, ymmärtääkö henkilö itse olevansa uhri tai voivansa joutua uhriksi.

Periaatteessa kuka tahansa. Tilanne, jossa henkilö kohdataan ja siinä syntyvä vuorovaikutus on ratkaisevaa miten asiassa edetään, tunnistetaanko uhri sekä minkälaisia elementtejä löydetään uhrin auttamiseksi. A2

Myös sosiaaliviranomainen voi työssään kohdata uhriutuneen henkilön, jolla ei ole ollut kontaktia muihin viranomaisiin. A5

Kyllä näitä tulee että se tunnistaminen on ikään kuin mennyt ohi. Se on puutteellista. Me ei päästä tekemään konkreettisia toimenpiteitä ennen kuin meillä on se uhri. Meillä on rakenteet olemassa monessa mielessä, olkoonkin et ne on puutteelliset tai se kohtaanto ei ole kovin onnistunut. Se tunnistaminen ja palveluohjaus ei ole onnistunut. A4

Ihmiskaupan uhrin voi tunnistaa kuka tahansa työssä, jossa kohtaa ihmisiä. Uhrin voi tunnistaa myös toimintaan liittyvä tai sitä läheltä seuraava henkilö, kuten vaikkapa huumeidenkäyttäjäporukan jäsen, tekijän tai uhrin sukulainen tai tuttava, paritetun uhrin asiakas, naapuri tai ravintolan asiakas. A6

Toimijoiden haastatteluista tuli esille, että uhrin omaa aktiivisuutta pidetään tärkeänä ja uhrin kohtaamista missä vain pidetään mahdollisena. Tunnistamisen katsotaan kuitenkin kuuluvan eniten jo ihmiskaupan vastaisessa työssä toimiville tahoille.

Ihmiset, jotka nykykäsityksen mukaan määritellään uhreiksi voivat olla periaatteessa missä vain ja kuka vain voi heihin törmätä. Tunnistetaanko heidät, se on toinen juttu. Voi olla, että uhri tutustuu johonkin ja alkaa luottaa ja kertomaan tilanteestaan. Silloin vastapuoli voi alkaa miettimään, et miten asia voi olla näin. T1

Esimerkiksi poliisi, vastaanottokeskus, pakolaisneuvonta ja maahanmuuttajajärjestöt. T2

Turvakoti, sosiaalipäivystys, vastaanottokeskus, rajavartiosto, työvoimatoimisto, maahanmuuttovirasto, rikosuhripäivystys...T3

Kuka tahansa jolta apua haetaan, jos uhri on aktiivinen. Pro-tukipiste on matalan kynnyksen luotettava paikka. Sekin vaatii avun hakemista. T4

5.5 Sosiaalialan toimija ihmiskaupan vastaisessa työssä

Haastatellut asiantuntijat pitivät sosiaalialan toimijoita merkittävänä osana ihmiskaupan vastaista työtä ja etenkin ihmiskaupan uhrien auttamista. Ihmiskaupan uhrien ajateltiin kuuluvan sosiaalialan potentiaaliseen asiakaskuntaan sekä sosiaalialan toimijan ajateltiin olevan helpommin lähestyttävä uhrin näkökulmasta katsottuna kuin esim. esitutkintaviranomaisten.

Kyllä voi ja on osa tätä työsarkaa. Poliisi/rajavartiolaitos hoitaa esitutkinnan ja oheistoiminta kuuluu sosiaalipuolelle ja ihmiskauppa-auttamisjärjestöille. A3

Sosiaalialan toimijoilla voi olla koulutuksen ja ammattikokemuksen puolesta hyvät mahdollisuudet auttaa ihmiskaupan uhria. A1

Sosiaalialan toimijat ovat keskeisessä asemassa uhrien kanssa tehtävän työn järjestämisessä. Uhrien tarvitsemasta avusta suuri osa on juuri sellaista, johon sosiaalialan toimijat ovat sopivimpia vastaamaan. A6

Sen lisäksi, että sosiaalialan työntekijöillä katsottiin olevan hyvät mahdollisuudet auttaa ja tukea ihmiskaupan uhreja, monet asiantuntijoista näkivät myös sosiaalialan toimijoiden roolin ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa merkittävänä.

Sosiaalialan toimijoiden rooli etsivässä työssä, uhrin tunnistamisesta ja tukemisesta on tärkeä, sillä uhriutuneet varsin todennäköisesti tarvitsevat ja käyttävät jossakin vaiheessa sosiaalialan palveluita. A5

Sosiaalialan toimijoilla olisi hyvät mahdollisuudet ensinnäkin tunnistaa olemassa olevia uhreja tehokkaammin. A6

Näkemykseni mukaan kyllä. Tuntematta alaa ja sen mahdollisuuksia paremmin näen, että poikkihallinnollisuus on keskeistä sekä uhrien tunnistamisessa, uhrien oman tilanteen selvittämisessä että auttamisessa. Keskeistä lienee myös yleinen tilannetietoisuus ihmiskauppatilanteesta, toimintamahdollisuuksista ja yhteistyötehoista. A2

Toimijoiden haastatteluista tuli vahvasti esiin se näkökulma, että ihmiskaupan vastainen työ nähdään selvästi enemmän viranomaisille kuuluvana tehtävänä. Kuitenkin tiedottamista ja ennaltaehkäisevää työtä pidetään tärkeänä, jolloin sosiaalialan toimijoilla on oma roolinsa tässä työssä. Sosiaalialalla

työskennellään apua tarvitsevien ihmisten kanssa, joihin myös ihmiskaupan uhrit kuuluvat.

Asiakastyön näkökulmasta luonnollisesti ja suurissa määrin. Tämä on rakenteellista työtä, ihmisten elämän todellisuudesta välittämistä. Painopiste on juuri ennaltaehkäisevässä työssä ja tiedottamisessa: mitkä ovat oikeudet ja velvollisuudet ja mistä saa apua? Kaikki eivät voi olla asiantuntijoita, mutta on osattava neuvoa kuka voi auttaa ja keneen voi ottaa yhteyttä. T1

Ensisijaisesti sosiaalialan toimijat ovat ihmiskaupasta aiheutuneiden seurausten lievittämisessä mukana. Varsinainen ihmiskaupan vastainen työ jää etäiseksi, siihen ei ole välineitä. Sosiaalialalla ei järjestelmänä ole keinoja ihmiskaupan vastaiseen työhön. Me voimme kuitenkin välittää tietoa päättäjille, jotka voivat ohjata resursseja ihmiskaupan vastaiseen työhön. T4

5.5.1 Sosiaalialan toimijan tietojen riittävyys

Asiantuntijoiden vastauksista ilmeni hyvin se asia, että ihmiskauppa on kaikille uusi asia ja tietoa siitä on yleisesti ottaenkin melko vähän. Erityisesti sosiaalialan ongelma tämä tiedon puute ei siis ole. Kaikissa haastatteluissa on tiedon lisäämisen merkitys korostunut. Toisaalta perustyö uhrien auttamiseen tapahtuu pitkälti peruspalveluissa ja valmiudet uhrin kohtaamiseen ja auttamiseen sosiaalialan toimijoilla on olemassa. Uhrien tunnistamiseen ja ihmiskaupan uhrien erityisongelmiin liittyvää tietoa tulisi taas lisätä.

Kenttä on älyttömän laaja. Vaikka tietäisi yleisellä tasolla sanan ihmiskauppa, se ei oikein vielä riitä. Pitäisi pystyä tunnistamaan se uhri kun se eteen tulee. Se on varmaan semmoinen asia mikä on nyt ikään kuin käynnissä. A4

En osaa sanoa. Työssäni en ole kohdannut kannanottoja sen puolesta, että tietoa olisi liian vähän. Toisaalta en ole myöskään kuullut muitakaan kannanottoja koskien em. toimijan tietoja. A2

Käsittääkseni ei ole, eli jatkuvaa koulutusta tarvitaan. A5

Tuntematta sen paremmin sosiaalialan koulutusta, luulisin, että ongelmassa olevan ihmisen kohtaaminen sekä hänen ongelmansa käsittely ja ratkaisumahdollisuuksien hakeminen lienevät osa peruskoulutusta. Tällainen koulutus on omiaan antamaan hyvän pohjan ihmiskaupan uhrien tunnistamiselle ja heidän auttamiselle. A1

Keskimäärin sosiaalialan toimijoilla on kuitenkin harmillisen vähäiset tiedot ihmiskaupasta, jonka vuoksi uhrien tunnistamiseenkaan ei juuri jää mahdollisuutta. A6

Varmaan on osittain, mutta suurin puute on käytännön puolella, kuten myös esitutkintaviranomaispuolella. Kokemusta tältä alalta on kaikilla todella vähän. A3

Toimijat eivät kokeneet, että heillä olisi tarpeeksi tietoa ihmiskaupasta. Haastattelusta jopa kieltäydyttiin, koska tietoa asiasta ei ollut ja se koettiin täysin vieraaksi asiaksi. Ilmiönä ihmiskauppa on kuitenkin osalle tuttu ja uhrien tunnistaminen ja auttaminen koetaan myös sosiaalialan työntekijöille kuuluvaksi.

Yleisesti ottaen tietoa ei ole riittävästi. Jos maahanmuuttajan kohtaa vain satunnaisesti, tämä asia ei varmaan edes tule mieleen. T1

Pääasiassa koulutus on varmaan painottunut maahanmuuttajatyöhön. Kuitenkin myös muissa julkisen puolen sosiaalipalveluissa on mahdollista tunnistaa ihmiskaupan uhri, kuten mm. lastensuojelussa ja toimeentulotuen hakemisen yhteydessä. Joissakin kaupungeissa henkilöstölle on järjestetty koulutusta ihmiskaupan uhrin tunnistamiseen. T2

Perusvalmiuksia täytyy varmasti lisätä: tietoa siitä, mitä ihmiskauppa yleisesti on ja kuinka voidaan tunnistaa ja puuttua? Tarvitaan lisää tietoa myös siitä, mihin voi ottaa tarvittaessa yhteyttä. T3

Tietoa ei juuri ole. Jos olisi, se voisi auttaa ainakin puheeksiottamisessa. Tiedosta on etua. T4

5.6 Ihmiskauppa sosiaalialan koulutusohjelmassa

Asiantuntijat pitivät koulutuksen lisäämistä tärkeänä. Sosiaalialan ammattiopintoihin se olisi luonteva sijoittaa esimerkiksi osaksi monikulttuurisuusopintoja. Tärkeänä haastateltavat näkivät perusasioiden hallinnan, perustiedot ilmiöstä ja auttamisjärjestelmästä. Perustietojen myötä mahdollisen ihmiskaupan uhrin tunnistaminen helpottuu.

Varmaan olisi hyvä ja lähinnä käytännön puolella. Tällä hetkellä Pro-tukipiste on varmaan järjestö, jolla on eniten ja erittäin laaja kokemus ja näkemys tästä asiasta varsinkin kun puhutaan prostituoiduista ja ihmiskaupasta. A3

Näkisin yhtenä mahdollisuutena lisätä yleistä tietoisuutta asiasta ja vahvistaa poikkihallinnollista osaamista. Toisaalta voisin kuvitella sosiaalialan toimijoiden tapaavan työssään potentiaalisia uhreja, jolloin yleiset taustatiedot edesauttaisivat oikeiden toimintalinjojen löytymistä. A2

Ihmiskauppa ilmiönä on vielä varsin nuorta Suomessa. Ihmiskaupan kanssa tekemisissä olevien tahojen (niin viranomaisten kuin kolmannen sektorinkin) yhteistyötä ja menetelmiä kehitetään koko ajan. Koulutuksessa voitaisiin varmaan jossain määrin panostaa esimerkiksi ihmiskauppaan liittyvään tiedonhakuun ja tietoisuuden lisäämiseen. Tutustuminen eri yhteistyötahoihin voi myös tukea ihmiskaupan uhrin tunnistamista ja auttamista. A1

Kyllä se edellyttäisi mun mielestä sitä, että opinto-ohjelmiin se pitäisi lisätä, ihan pakollisiin aineisiin jos me otetaan tämä vakavasti. Esimerkiksi sen tyyppisissä koulutusmoduuleissa missä käsitellään naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, maahanmuuttajien oikeuksia tai asemaa. Että jos jonkunlaisen tiedonsiemenen saisi sinne ujutettua, niin olisihan se hyödyksi. Lastensuojelu on mun mielestä myös yks sellainen, missä olisi tärkeää tietää ihmiskaupasta. Tulisi tietää uhriutumisen mekanismeista ja dynamiikasta. Miten nämä uhrit kenties, jos ajatellaan että uhrilla on lapsia, niin miten siinä tilanteessa ne osais ymmärtää sen uhriutumisen, sen psyykkisen tilan mikä siitä aiheutuu. Ja toisaalta, jos uhrit ovat lapsia, siinähän lastensuojelulla on ihan keskeinen rooli. A4

Kyllä, jonkinlainen opintopaketti ihmiskaupasta, uhrien tunnistamisesta ja auttamisjärjestelmästä olisi paikallaan kaikille sosiaali-, ja miksei terveysalankin opiskelijoille. Tunnusmerkistön ja monien ilmenemismuotojen lisäksi opiskelijoiden olisi hyvä tietää, mitä heidän käytännössä pitäisi tehdä, mikäli he törmäävät työssään mahdolliseen ihmiskaupan uhriin. A6

Toimijat pitivät myös tärkeänä sitä, että ihmiskaupasta ja uhrien tunnistamisesta lisätään opintoja sosiaalialan koulutusohjelmaan. Asianmukainen tietopaketti ja käytännön neuvot mahdollistavat yksittäisen sosiaalialan toimijan puuttumisen ongelmaan ja auttavat näin osallistumaan ihmiskaupan vastaiseen työhön.

Osana maahanmuuttoon liittyviä opintoja kyllä. Tämä on yksi osa sitä, kuten esimerkiksi kunniaväkivalta. Tarvittaisiin selkeä paketti, jonka avulla työntekijä osaa oikeassa tilanteessa asettaa oikeat kysymykset ja auttaa eteenpäin. T1

Sosiaalialan koulutusohjelmaan voisi hyvinkin lisätä opintoja ihmiskaupasta, koska käytännön ja arjen tuki tälle ryhmälle tulee sosiaali- ja

terveydenhuollonalan koulutuksen saaneilta ihmisiltä eri tahoilta, valtiolta tai yksityiseltä sektorilta. T2

Ilman muuta, koska se nyt nostaa päätänsä ja se on olemassa oleva ilmiö. T3

Kyllä opintoja ihmiskaupasta pitäisi lisätä. Ylipäätänsä pitäisi lisätä sellaisia asioita, mitä on sosiaalialan marginaalissa, esimerkiksi valinnaisena aineena. Peruspaketti ihmiskaupasta olisi hyvä. T4

POHDINTA

Ihmiskauppa on hyvin monitahoinen ongelma, joka koskettaa myös sosiaalialan toimijoita. Ihmiskauppa mielletään helposti vain paritukseksi tai prostituutioksi eikä sen laajuutta osata välttämättä oikeassa mittasuhteessa hahmottaa johtuen näistä stereotyyppisistä asenteista. Ihmiskaupan vastainen työ Suomessa on vasta aluillaan, ja kuten haastatteluissakin painotettiin, siihen vaaditaan moniammatillista ja laajaa osaamista sekä ennen kaikkea poikkihallinnollista yhteistyötä. Vaikka ilmiön olemassaolo tiedostetaan, sen esiintymistä omalla toiminta-alueella ei ehkä pidetä todennäköisenä.

Nykyisen lainsäädännön ei koeta tukevan riittävästi käytännön työtä ihmiskaupan vastaisen rikollisuuden torjunnassa. Ihmiskaupan ja ihmiskaupan kaltaisten rikosten välinen rajanveto nousee usein esille. On hyvä, että auttamisjärjestelmään pääsemisen edellytys ei ole ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön täytyminen, mutta toisaalta täytyy miettiä myös, mahdollistaako tämä järjestelmän hyväksikäytön.

Tuore korkeimman oikeuden päätös (Korkein oikeus R2009/60), joka koskee väärin perustein saatujen dokumenttien käyttöä laittoman maahantulon järjestämiseen, vaikeuttanee viranomaisten ihmiskaupan vastaista torjuntatyötä. Korkeimman oikeuden päätöksen mukaan väärin perustein saatu dokumentti ei ole sama kuin väärä dokumentti, joka taas mainitaan laittoman maahantulon järjestämisen teonkuvauksessa. Käytännössä siis Suomen läpi voidaan

kuljettaa toisessa maassa uhriutuvia henkilöitä, mikäli heille on saatu järjestettyä muodollisesti oikeat matkustusasiakirjat.

Suomi sijaitsee maantieteellisesti yhdellä laittoman maahantulon pääreiteistä mutta on pääsääntöisesti laittoman maahantulon ja ihmiskaupan kauttakulkumaa eikä kohdemaana. Tähän voi vaikuttaa se, ettei Suomessa ole kysyntää tietyntyyppiselle tarjonnalle. Suomen valtion alueella ei ole teollisuuslaitoksia tai esimerkiksi vihannesviljelmiä tai kenkätehtaita, jotka pyörisivät luvattoman halpatyövoiman varassa, kuten Etelä-Euroopassa. Suomessa myös ulkomaalaisyhteisöt ovat lukumääräisesti verrattain pieniä. Tämä voi olla myös osasyynä siihen, että muualla Euroopassa ihmiskauppalainsäädäntö on säädetty väljemmäksi kuin Suomessa. Laittoman maahantulon järjestämisen ja ihmiskaupan lainsäädäntö tulisi muuttaa nykyaikaa vastaavaksi myös Suomessa, mikäli ihmiskaupan vastaista toimintaa aiotaan jatkaa ja edelleen tehostaa.

Toisaalta Suomessa on käytössä lainsäädäntö, joka määrittelee, kuka on ihmiskaupan tai sen kaltaisen rikollisuuden uhri. Hyvää tarkoittava puuttuminen uhrin tilanteeseen voi kuitenkin pahimmassa tapauksessa toimia päinvastoin. Henkilön ottaminen auttamisjärjestelmän piiriin ei poista sitä velkaa, minkä hän on ottanut matkaa varten. Matkaa varten otettu velka voi olla maksettu organisaatiolle ja lainattu esimerkiksi sukulaisilta. Voi myös olla, että matkasta ei ole vielä maksettu mitään, vaan kohdemaassa organisaatio voi vaatia henkilöä maksamaan matkan työllään.

On hyvin todennäköistä, että ihmiskaupan uhreilla ei ole juurikaan tietoa Suomesta, ja voi olla, että esimerkiksi käsitykset Suomen viranomaisista ovat negatiivisia. Uhrin pelko on todellista ja olemassa olevaa, mikä saattaa perustua esimerkiksi Suomesta kerrottuihin tarinoin. Järjestävä rikollisorganisaatio saattaa kertoa, että kaikki muut maat kohdemaana lukuun ottamatta kohtelevat ihmisiä epäinhimillisesti tai viranomaisista kerrotaan tarinoita, jotka estävät turvautumisen ja luottamuksen viranomaisiin.

Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen ei ole yksiselitteistä, etenkin jos uhri ei itse koe olevansa uhri. Prostituoituna työskentelevä ulkomaalainen voi ansaita muutamassa viikossa sen summan, jonka ansaitsemiseen kotimaassa voisi mennä kuukausia. Matalapalkka-alalla työskentelevä voi hyväksikäytettynäkin elää huomattavasti paremmissa olosuhteissa kun kotimaassaan. Kuukausiansiot voivat olla moninkertaiset ja elinolosuhteet voivat olla heidän näkökulmastaan tarkasteltuina varsin hyvät. Hyvää tarkoittava uhrin auttaminen ei aina kuitenkaan ole uhrin parhaaksi.

Moraalisesti ja eettisesti uhrien auttamista tulisi ajatella kokonaisvaltaisesti. Uhria autettaessa tulee huomioida henkisen hädän lisäksi myös uhrin taloudellinen pakko jatkaa pyrkimystä uhriksi. Vaikka auttamisjärjestelmän kautta saatu oleskelulupa myönnetäänkin, on mahdollista, että järjestävä organisaatio pyrkii perimään velkojaan verkostojen kautta Suomessa. Vakavan ja globaalin luonteen vuoksi uhrien suojeleminen on tärkeää.

Ihmiskaupan uhrien kanssa työskentelevillä täytyy olla hyvät vuorovaikutustaidot sekä kyky ymmärtää kulttuurien välisiä eroja. On tärkeää, että uhri tuntee olonsa turvalliseksi, jotta yhteistyö viranomaisten kanssa onnistuu. Sosiaalinen tukiverkosto on usein olematon, eikä yhteydenpito perheeseen tai sukulaisiin ole helppoa, jos uhri kokee häpeää tai syyllisyyttä tapahtuneesta. Myös pelko voi estää yhteydenpidon. Usein uhrin tarvitsevat erityispalveluita, kuten terapiahoitoa, mutta asiallisella ja hienotunteisella suhtautumisella kaikki uhrin kanssa työskentelevät voivat tukea kuntoutumista.

Osa ihmiskaupan uhreista palaa lähtömaahan, mutta osa jää oleskeluluvan turvin Suomeen. Uhrien auttamisen ja kuntoutumisen tärkeyttä voidaan siis tarkastella paitsi humanitääriseltä, myös yhteiskunnalliselta kannalta. Kuntoutumisella tähdätään siihen, että uhri voi tulevaisuudessa elää mahdollisimman itsenäistä ja tervettä elämää.

Opinnäytetyöstä tuli tavoitteidemme mukaan ajankohtainen ja kattava kokonaisuus. Työn tekemisen aikana vahvistui käsitys siitä, että ihmiskauppa-aiheen käsitteleminen sosiaalialan ammattiopinnoissa on tärkeää. Joka vuosi

valmistuu uusia opiskelijoita, jotka vievät uutta tietämystä sosiaalialan kentälle. Olisi tärkeää, että nämä opiskelijat saisivat tietoa myös tästä marginaali-ilmiöstä.

Tiedon kerääminen osoittautui mielenkiintoiseksi mutta haastavaksi: tietomateriaali oli sirpaleista ja osittain ristiriitaista. Aihe on erittäin ajankohtainen ja uutta tietoa tuli koko ajan työn edetessä. Mediassa aihetta käsiteltiin aktiivisesti koko opinnäytetyöprosessin ajan.

Opinnäytetyön tekeminen kolmen henkilön ryhmässä osoittautui hyväksi ratkaisuksi. Tähän vaikutti yhteinen mielenkiinto aiheeseen sekä sitoutuminen työn tekemiseen. Työn tekijöiden verkostoituminen ja työkokemus maahanmuuttotyöstä antoi lisäarvoa opinnäytetyön sisältöön ja näkemyksiin. Ryhmässä keskusteleminen auttoi hahmottamaan laajaa ja monitahoista kokonaisuutta.

Pidämme tärkeänä sitä, että ihmiskauppa-aihe sisällytetään sosiaali- ja terveysalan opintoihin tulevaisuudessa. Koulutusta ja yhteistyötä tulisi lisätä myös viranomaisten ja muiden toimijoiden keskuudessa. Näiden toimenpiteiden kautta ihmiskaupan uhrin tunnistaminen helpottuu. Koulutukseen tulisi myös sisällyttää uhrin tunnistamisen lisäksi tietoa auttamisjärjestelmästä ja sen periaatteista. Konkreettinen jatkotoimenpide olisi myös vuoteen 2015 mennessä selvittää ihmiskaupan senhetkinen tilanne Suomessa sekä tietoisuus aiheesta sosiaali- ja terveysalalla. Selvityksen kautta saataisiin tietoa, onko koulutusta järjestetty ja miten koulutus on vastannut työelämän tarpeisiin sosiaalialalla.

LÄHTEET

Caritas European 2009. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Global report on trafficking in persons. http://www.unodc.org/documents/Global_Report_on_TIP.pdf (luettu 21.1.2010)

Case management Training in Counter Trafficking 2007. Psychological Portrait of Victims of Trafficking. Luentomateriaali.

CIA 2009. Central Intelligence Agency. Field Listing: Trafficking in persons. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2196.html#> (luettu 22.1.2010)

Euroopan Parlamentin Päätöslauselma 1995. Ihmisillä käytävä kauppa. http://www.europarl.europa.eu/pv2/pv2?PRG=DOCPV&APP=PV2&SDOCTA=6&TXTLST=1&TPV=PROV&POS=1&Type_Doc=RESOL&DATE=180196&DATEF=960118&TYPEF=B4&PrgPrev=TYPEF@B4%7CPRG@QUERY%7CAPP@PV2%7CFILE@BIBLIO96%7CNUMERO@34%7CYEAR@96%7CPLAGE@1&LANGUE=FI (luettu 15.1.2010)

Suurmäki T. 2009. Etelä-Saimaa 25.9.2009.

Facta-tietosanakirja, WSOY:n verkkopalvelu 2010.

Franz-Koivisto, L. Hukari, A. Jääskeläinen, K. Kantanen, M. Laihia, M-L. Nguyen, R. & Suomalainen, N. 2006. Ihmiskauppa – nykyajan orjuutta. Helsinki: Tyylipaino.

Harju, A. 2009. Akkusastoori 3/2009. 11.5.2009. Valtakunnansyyttäjänvirasto s. 8.

Helavuo, E. 2009. Historiaa: Orjuus ja sen vastustaminen. Kirkon ekumeenisen vastuuviikon julkaisu 18.10.2009. www.vastuuviikko.fi/2009/mita-on-ihmiskauppa/historiaa-orjuus-ja-sen-vastustaminen (Luettu 15.1.2010)

Ihmisoikeudet.net. 2010. Mitä on ihmiskauppa? <http://www.ihmisoikeudet.net/ihmiskauppa/mita-on-ihmiskauppa> (luettu 15.1.2010)

International Labour Organization (ILO). 2005. ILO Minimum Estimate of Forced Labour in the world. http://74.125.77.132/custom?q=cache:8QotB9CJtx0J:www.ilo.int/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_081913.pdf+ILO+minimun+estimate+of+force+labour+in+the+world,+by+Patrick&cd=2&hl=en&ct=clnk&client=pub-5928111521555319 (luettu 13.1.2010)

International Labour Organization (ILO). 2009. The cost of coercion. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms_106230.pdf (luettu 10.1.2010)

Ihmiskaupanvastainen toimintasuunnitelma, ulkoasiainministeriön julkaisu
18/2005

Joutsenon vastaanottokeskus 2008. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä,
toimintasuunnitelma.

Keskisuomalainen <http://www.ksml.fi/uutiset/kotimaa/kaksi-miest%C3%A4-tuomittiin-ihmiskaupasta-helsingiss%C3%A4/517609> (luettu 4.1.2009)

Kjällman, P. 2002. Rikosuhripäivystys. Suomen mielenterveysseura. Rikoksella
loukattu. Rikoksen uhrin käsikirja. SMS-Tuotanto Oy: Helsinki

Korkein oikeus 2009. Ennakkopäätös, laittoman maahantulon järjestäminen.
[http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2010/20100006?search\[type\]=pika&search\[pika\]=laittoman%20maahantulon%20j%C3%A4rjest%C3%A4minen](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2010/20100006?search[type]=pika&search[pika]=laittoman%20maahantulon%20j%C3%A4rjest%C3%A4minen) (luettu
15.2.2010)

Korpi, E. 2009. Kauppaa vai järjestämistä? Ihmiskaupparikos rajavalvonnan
näkökulmasta. Joensuun yliopisto.

Kouvolan Sanomat. 20.11.2009. China Center –esitutkinta jatkuu.
[http://www.kouvolansanomat.fi/Uutiset---Uutiset-
maakunnasta/2009/11/20/China+Center+-esitutkinta+jatkuu/200928025009/5](http://www.kouvolansanomat.fi/Uutiset---Uutiset-maakunnasta/2009/11/20/China+Center+-esitutkinta+jatkuu/200928025009/5)
(luettu 12.1.2010)

Laitinen, J. 2004. Ihmiskauppa on nykyajan orjuutta. Kehitysuutiset 12/2004.
Ihmiskauppa. 2010. Poliisin verkkosivut.
<http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/pages/A95AE1046BA5196FC22571ED004A679A> (luettu 20.1.2010)

Lakikirjasto Edilex. <http://www.edilex.fi/virallistieto/he/20060183> (luettu
18.9.2009)

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta
9.4.1999/493
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990493?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Laki%20maahanmuuttajien%20kotouttamisesta%20ja%20turvapaikanhakijoiden%20vastaanotosta>. (luettu 15.11.2009)

Laki tilaajan selvitysvelvollisuudesta» ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa
käytettäessä 22.12.2006/1233.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061233?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=tilaajan%20selvitysvelvollisuudesta>. (luettu 15.11.2009)

Lehti, M. 2005. Suomen asema kansainvälisessä ihmiskaupassa. Haaste
2/2005.

Lehti & Aromaa 2002. Naiskauppa, laitton siirtolaisuus ja Suomi - Nykytilanne, lainsäädäntö ja tutkimuslähteet. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 25.4.2002. <http://www.optula.om.fi/14071.htm> (luettu 17.1.2010)

Mantila, A. 2009. Akkusa Stoori 3/2009 11.5.2009 Valtakunnansyyttäjänvirasto s.4-7

Muurinen, H. 2005. Ihmiskauppa. Global.Finland –verkkopalvelun julkaisu 3/2005. <http://global.finland.fi/Public/default.aspx?contentid=40953> (luettu 15.1.2010)

Myllykangas, H. 2009. Alaikäiset ihmiskaupan uhrit auttamisjärjestelmässä. Kirkon ekumeenisen vastuuviikon julkaisu 18.10.2009. www.vastuuviikko.fi/2009/mita-on-ihmiskauppa/alaikaiset-ihmiskaupan-uhrit-auttamisjarjestelmassa (luettu 22.1.2010)

Nieminen, L. 2006. Lapsuudesta vanhuuteen – perus- ja ihmisoikeuksien merkitys eri ikävaiheissa. Helsinki: Edita Prima.

Norden - pohjoismaiden neuvosto. 2010. Tietoa ihmiskaupan torjumisesta. <http://www.norden.org/fi/yhteistyoealueet/ihmiskauppa> (luettu 22.1.2010)

Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2003:13. Ihmissalakuljetus, lapsipornografia ja Palermon yleissopimuksen lisäpöytäkirjat. <http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Tyoryhmamietintoja/Tyoryhmamietintojenarkisto/Tyoryhmamietintoja2003/1145624754717> (luettu 10.1.2010)

Poliisi 2009. <http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/pages/A95AE1046BA5196FC22571ED004A679A> (luettu 4.9.2009)

Rikoslaki 16.8.1996/626. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001> (luettu 4.9.2009)

Roth, V. 2007. Ihmiskaupan vastaisen toiminnan saavutuksia ja haasteita. Haaste 3/2007.

Roth, V. 2008. RIKU Rikosuhripäivystyksen julkaisu 3.2008, sivu 18.

Salo, K. 2008. MONITORI Maahanmuuttoasioiden ammattilehti 3/2008, sivu 4.

Savon Sanomat. 22.1.2009. Haitin sairaaloista kadonnut lapsia. <http://www.savonsanomat.fi/uutiset/ulkomaat/haitin-sairaloista-kadonnut-lapsia/525324> (luettu 30.1.2010)

Sisäasiainministeriö. 31.3.2008. Julkinen 15.4.2008. Rajaturvallisuus, ihmiskaupan estäminen ja laittoman maahantulon torjunta. Sisäisen turvallisuuden ohjelman valmisteluun osallistuneen asiantuntijaryhmän loppuraportti.

Sonck, J. 2009. Ihmiskauppa ilmiönä. Poliisi-tv:n kolumni.
http://yle.fi/poliisitiv/kolumnit.php?sivu=kolumni_ihmiskauppa (Luettu 12.1.2010)

Suomen kuntaliiton kannanotto 13.6.2006: Ihmiskaupan uhrien auttaminen

Thesslund, E. 2007. Ihmiskaupan vastaiseen työhön tarvitaan järjestöjä. RIKU Rikosuhrapäivystyksen julkaisu 3, 20–22.

Työhallinnon julkaisu. 2006/368. Ihmiskaupan uhrien auttaminen. Työryhmän ehdotus palvelujen ja tukitoimien toteuttamiseksi.

Ulkomaalaislaki 21.7.2006/619.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Ulkomaalaislaki> (luettu 15.11.2009)

Viuhko, M & Jokinen, A. 2009. Human Trafficking and Organised Crime, Trafficking for sexual exploitation and organised procuring in Finland. European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI). Publication Series No. 62. Helsinki.

Vähemmistövaltuutettu 2009.

<http://www.vahemmistovaltuutettu.fi/intermin/vvt/home.nsf/pages/970C5A242374023CC225768000312D48?opendocument> (luettu 18.9.2009)

YLE 2010. Uutiset 17.3.2010.

http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2010/03/rajavartiolaitos_esti_yli_3_000_laitonta_maa_hantuloa_1535257.html (luettu 18.3.2010)

Liite 1

Haastattelukysymykset asiantuntijoille ja toimijoille:

1. Miten näette oman työyksikkönne roolin ihmiskaupan vastaisessa työssä?
2. Oma arvionne ihmiskauppatilanteesta Suomessa?
3. Kuka mielestänne voi tunnistaa ihmiskaupan uhrin?
4. Voiko sosiaalialan toimija olla mielestänne mukana ihmiskaupan vastaisessa työssä?
5. Onko mielestänne sosiaalialan toimijoilla riittävästi tietoa ihmiskaupasta/uhrien tunnistamisesta?
6. Tulisiko teidän mielestä sosiaalialan koulutusohjelmaan lisätä opintoja myös ihmiskaupasta?

Liite 2

Hallituksen ihmiskaupan vastaiseen toimintasuunnitelmaan 2006/368 sisältyy kriteeristö, jonka perusteella ihmiskaupan uhreja voidaan pyrkiä tunnistamaan eri tilanteissa. Seuraavassa luetellaan tekijöitä, joita voidaan pitää ihmiskauppaan viittaavina. Tekijät eivät sellaisenaan ole ihmiskaupan tunnusmerkkejä eikä niiden useankaan yhtäaikainen täytyminen välttämättä liitä tapausta ihmiskauppaan. Tässä lueteltavien tekijöiden tarkoitus on lähinnä toimia tunnistamistoiminnan laukaisevina tai lisäselvitystä edellyttävinä hälytysmerkkeinä.

1. Henkilö vaikuttaa pelokkaalta tai on ilmeisen haluton kertomaan tilanteestaan tai tapahtuneesta.
2. Henkilö ei puhu suomea, ruotsia tai englantia, mutta on kuitenkin oleskellut tai aikoo oleskella pitkiä aikoja Suomessa.
3. Henkilöltä tai järjestelijältä paljastuu yhteyksiä tunnettuihin parittajiin tai muihin rikollisiin.
4. Henkilöön liittyy viitteitä suhteesta muihin ihmiskaupan uhreihin.
5. Henkilöllä on vartalossaan alakulttuureihin kuuluvia merkkejä, jotka saattavat viitata yhteydestä rikollisiin.
6. Henkilö ei tiedä työpaikkansa osoitetta.
7. Henkilö ei tiedä työnantajansa nimeä.
8. Henkilö on joutunut maksamaan kohtuuttomia korvauksia pääsystään töihin Suomeen.
9. Lapsi matkustaa muun kuin vanhempiensa tai sukulaistensa kanssa.
10. Lapselle on mahdollisesti tehty useita erilaisia matkavarauksia.
11. Henkilölle on annettu valheellisia tietoja Suomessa suoritettavan työn tai toiminnan olosuhteista tai siitä saatavasta korvauksesta.
12. Henkilön työskentelyolosuhteet ovat heikot. Ilmenee vakavia puutteita työturvallisuudessa.
13. Henkilöllä ei ole tosiasiallista mahdollisuutta itse vaikuttaa työpäivänsä pituuteen tai työskentelyolosuhteisiin. Henkilön täytyy työskennellä pitkiä päiviä ja missä olosuhteissa tahansa. Alan ammattiliittojen antamia suosituksia rikotaan selvästi.
14. Henkilön asuinolosuhteet ovat heikot. Henkilö asuu työpaikallaan.
15. Henkilö joutuu työskentelemään toistuvasti vaihtuvissa paikoissa.
16. Henkilön palkka ei vastaa alalla sovittua tai se maksetaan henkilölle pimeänä tai suoraan kotimaahan.
17. Itsenäisesti Suomessa työskentelevällä henkilöllä ei ole pääsyä omiin ansioihinsa.
18. Henkilö on huomattavan alisteisessa tai riippuvaisessa suhteessa työntaajaan / parittajaan (riippuvuus voi johtua mm. perhe-, sukulaisuus-, työ-, vuokra- tai velkasuhteesta).
19. Henkilö työskentelee toisen henkilön alistamana (pakko).
20. Henkilön liikkumisvapautta on rajoitettu (esim. työ- tai asuintiloihin lukitseminen).
21. Henkilön ei anneta liikkua yksin vakituisen oleskelupaikan ulkopuolella. Uhrin joutuessa esim. sairaalaan ihmiskauppias on mukana esiintyen tulkkina tms.
22. Henkilö käyttäytyy hermostuneesti .tulkkinsa. läsnä ollessa.

23. Henkilö on velkaa huomattavia rahasummia toiselle henkilölle (velkavankeuden kaltainen tila). Henkilö joutuu esim. maksamaan huomattavan korkeita matkakustannuksia jälkikäteen matkansa järjestäjälle.
24. Henkilö joutuu maksamaan huomattavan osan asiakkaaltaan saamasta korvauksesta työnantajalleen / parittajalleen.
25. Henkilö on joutunut väkivallan tai sillä uhkailun kohteeksi, häntä on käytetty seksuaalisesti hyväksi tai hänen kehossaan on väkivallan tai hyväksikäytön merkkejä.
26. Henkilön perheenjäsenten tai sukulaisten taloudellinen tilanne on niin huono, että he ovat käytännössä riippuvaisia henkilön Suomessa ansaitsemista tuloista.
27. Henkilön perheenjäsenten tai sukulaisten uhkailua tai painostusta kotimaassa esiintyy.
28. Henkilö on tullut maahan työvoimanvuokrausta harjoittavan yrityksen kautta lähetettynä työntekijänä.
29. Tutkinnassa ilmenee yrityksen tekemiä vero- ja / tai kirjanpitorikoksia. Yritys käyttää todennäköisesti pimeää työvoimaa.

Liite 3

Tietoa ihmiskaupasta ja uhrin auttamisesta / linkkilista:

<http://www.hnnky.fi/notforsale/>

<http://www.ihmisoikeudet.net/ihmiskauppa>

<http://www.salli.org/info/org/trorg.html>

<http://www.vastuuviikko.fi/2009/mita-on-ihmiskauppa/ihmiskauppa-ennen-ja-tanaan-meilla-ja-muualla/>

<http://www.amnesty.fi/mita-teemme/joku-raja/ihmiskauppa>

<http://kirkkotoimii.fi/ortaid/pages/teemat/ihmiskauppa.php>

<http://www.pro-tukipiste.fi/>